.RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 109/XI

Dátum: 19.4.68.

OBSAH

Dr. Luboš KOHOUT /Pravda/	Dokumenty z Barnabitiek vydajú svedectvá	str. 2
jek /Roľnícke noviny/	Obnovy procesov	str. 5
Jaroslav BRABEC /Predvoj/	Odchody a penzie	str. 6
Radoslav SELUCKÝ /Kultúrny život/	Základ je v ekonómii	str. 7
Pavol ŠTEVČEK /Kultúrny život/	Po prvé, po druhé - úvaha generačná	str. 9
Rudolf OLŠINSKÝ /Kultúrny život/	Maďari kontra Slováci	str. 11
Ladislav ŤAŽKÝ Július STRINKA Anton RAŠLA Ľubomír LIPTÁK Juraj FABIÁN Ján UHER /Kultúrny život/	Federácia nie je diskusia	str. 14
Dr.Eduard NÉCSEY /Kultúrny život/	Katolíci a dnešok	str. 17
K.HÁJEK /Roľnícke noviny/	Nielen semenom sa živil Šejna	str. 18
red.čl. /Roľnícke noviny/	Čo s naším klubom	str. 19
in /Roľnícke noviny/	Štefánik žije v srdci národa	str. 20

PRAVDA, 14. apríla 1968, str. 3.

2/109/XI

Dokumenty z Barnabitiek vydajú svedectvá

Dr. LUBOŠ KOHOUT, CSc.

15. číslo týždenníka Kultúrní tvorba uverejňuje stať o procesoch a rehabilitáciách vo vzťahu k Slovensku od zasväteného autora. Článok KT prinášame dnes v úplnom znení.

S odchodom popredných opôr režimu osobnej moci z politického života a s renesanciou humanitných základov socializmu, čo sa u nás stáva vecou politicky sa aktivizujúcich občanov, sú neoddeliteľne späté aj požiadavky dôslednej rehabilitácie všetkých, ktorí sa stali obeťami nezákonnosti a zvôle.

Znalosť faktov a politických súvislostí však veľmi zaostáva za túžbou ľudí po pravde a spravodlivosti. Nemôže to byť ináč. Veď tí, ktorí donedávna riadili monopolne našu štátnu loď na plytčinu vo všetkých základných oblastiach spoločenského života, sa až príliš starali o to, aby pravda o deformáciách zostala skrytá v archívoch a kabinetoch, aby sa občania Československa uspokojili všeobecným konštatovaním oficiálnych ideológov, že sme všetci tomu mystickému „kultu osobnosti" splatili svoju daň.

Pritom je zrejmé, že jedni zaplatili daň krvi, existenčného a morálneho deptania, druhí platili daň viery a straty viery v čistý, bezkonfliktný vývoj socializmu, upadajúc do sprisahania lahostajnosti. Tretí onú daň bohato inkasovali v materiálnej a najmä v mocenskopolitickej sfére. Z radov tejto tretej kategórie sa formovali „teoretici", ktorí suverenitou, zodpovedajúcou ich mocenským postom, presúvali všetky bremená zodpovednosti na vonkajšie, stalinsko-berijovské zásahy.

Dnes už verejnosť vie, že u nás ľudí nevinne väznili ešte dávno potom, keď Stalin a Berija boli už mŕtvi a dokonca aj po demokratizačnom a rehabilitačnom impulze, ktorým bol nielen pre Sovietsky zväz XX. zjazd KSSS. Menej sa už vie o tom, že ani na začiatku deformácií päťdesiatych rokov nestáli len vonkajšie sily, ale aj druhoradí politici, ktorých inteligencia a morálka boli nepriamo úmerné obrovským ambíciám, a ktorí používali v boji o moc nevyberané prostriedky.

Pokiaľ ide o české kraje, dnes ešte treba získať a prehodnocovať až príliš veľa materiálu, než sa podarí začiatky deformácií a procesov rekonštruovať. Ináč je to na Slovensku, najmä vďaka politickej aktivite širokej slovenskej verejnosti a vďaka práci tzv. barnabitskej komisie zo začiatku roku 1963. Vedúca politická garnitúra v Komunistickej strane Slovenska sa utvárala prirodzenou cestou, teda predovšetkým z tých slovenských komunistov, ktorí viedli ilegálny Ústredný výbor strany v rokoch tzv. Slovenského štátu a zúčastnili sa ako politici, partizáni a vojaci Slovenského národného povstania. Zvyčajne to boli súčasne aj ľudia, ktorí bytostne spájali komunistický internacionalizmus s najlepšími plodmi slovenskej národnej kultúry a literatúry (Clementis, Novomeský, Okáli, Holdoš, Husák a i.). Avšak už na žilinskej celoslovenskej konferencii KSS v auguste 1945 pod zámienkou zlej práce ich vymenili.

„Konferencia vážne kritizovala slabosť strany. Aj keď nedokázala neodhalila celú činnosť buržoázno-nacionalistickej frakcie, zlomila jej doterajší rozhodujúci vplyv na vedenie strany. Zvolila nové vedenie na čele s V. Širokým."

Dnes je známe, že sa celá akcia pripravila na zasadaní predchádzajúceho Predsedníctva ÚV KSČ, kde po prejave Širokého bez účasti doterajšieho slovenského stranického vedenia a bez starostlivého rozboru jeho práce rozhodlo sa o výmene vedenia KSS. To vytvorilo predpoklad pre neskoršiu (po februári 1948) plnú politickomocenskú suverenitu skupiny Široký, Bacílek, Strechaj, Pavol David a iní, a ešte neskôr pre hrubé politické a fyzické účtovanie s Clementisom, Husákom, Novomeským, s tisícami partizánov a vedúcimi stranickými pracovníkmi na Slovensku, sprevádzané nálepkami buržoáznych zradcov a agentov imperializmu. Nepopieram, že vonkajšie berijovské vplyvy mali významné miesto pri krutej modifikácii zúčtovania so slovenskými stranickými a národnými vodcami, nie však pri merite vecí, ktorým bola túžba okruhu Širokého po neobmedzených politických mociach na Slovensku, presadzovaná všetkými dostupnými prostriedkami. Pritom sa politicky a niekedy aj fyzicky likvidovali práve tí, ktorí najdôslednejšie realizovali Magnu chartu slovenského národa — Košický vládny program — a mali aj rozhodujúci vplyv tak na mocenský zvrat v prospech revolučných síl na Slovensku na jeseň 1947, ako aj na jeho dovŕšenie vo februári 1948.

Ich samovládni nástupcovia vo vedení strany a v slovenských a celoštátnych orgánoch začali, naopak, centralistickú politiku, ktorá viedla vo svojom vrcholnom prejave až k zrušeniu Zboru poverenikov a k obmedzovaniu, niekedy aj k urážkam slovenskej politickej a kultúrnej samostatnosti, nehovoriac o sfére ekonomiky, kde napriek nespornému rozvoju Slovenska sa ani zďaleka nevyužili všetky možnosti na jeho ekonomické vyrovnanie s českými krajmi.

Prečo však práve na Slovensku, aj keď dosť oneskorene, dochádza k relatívne dôslednejším rehabilitáciám (v roku 1963) ako v českých krajoch? Prvý veľký tlak na prehodnotenie prípadu tzv. „slovenských buržoáznych nacionalistov" nastáva po XX. zjazde KSSS. Avšak jeden z hlavných stalinistov, minister bezpečnosti z čias hlavných deformácií, Bacílek, spolu so Širokým, majúc v rukách stále neobmedzenú moc, dokázali ostrými administratívnymi sankciami túto vlnu odraziť. Bacílek v máji 1956 na zasadaní ÚV KSS vyhlasuje:

„V súvislosti s diskutovaním porušovania socialistickej zákonnosti na Slovensku sa nezriedka vznášo dotaz, či bolo správne odsúdenie Husáka, Clementisa a Novomeského. Tu treba so všetkou dôraznosťou povedať, že podľa vedomostí ÚV strany nikoho z týchto ľudí neodsúdili za to, že mal odlišné ideologické a politické názory. Strana plným právom viedla proti ich buržoázno-nacionalistickej koncepcii ostrý ideologický boj. Nepotrestali a neodsúdili ich však pre tieto svoje chyby, pre svoj nesprávny postoj k tej či onej či už tej najdôležitejšej otázke, ale preto, že svojou faktickou činnosťou, svojimi skutkami ohrozovali výsledky Slovenského národného povstania, ohrozovali plody víťazstva českého a slovenského ľudu nad hitlerovským fašizmom, ohrozovali cestu socialistickej výstavby.

Bacílek mohol takto kategoricky vystúpiť nielen preto, že svojimi stranickými a štátnymi funkciami stál mocensky nad akúkoľvek kritiku, ale aj preto, že jeho moc sa násobila plnou podporou v tom čase rozhodujúcej dvojice Novotný—Široký, spätej s Bacílkom spoločnou zodpovednosťou z päťdesiatych rokov, o ktorej Bacílek na celoštátnej konferencii KSČ v zime vraví:

„Veľa usvedčujúcich dôkazov o činnosti sprisahaneckého centra sa získalo až po zatknutí Slánskeho. Za veľkej pomoci... najviac súdruha Novotného sa získal materiál z aparátu strany a rôznych ministerstiev... Ďalej z Ministerstva zahraničných vecí (pôvodné pôsobisko Clementisa — pozn. L. K.), kde súdruh Široký osobne sám pomáhal hodnotiť materiály..." (Celoštátna konferencia KSČ, Praha 1952, str. 62.)

V českých krajoch aj na Slovensku v súvislosti s vystupovaním mnohých stranických, najmä intelektuálskych organizácií, pôsobiacich na radikálnejšie riešenie otázok politického systému, dochádzalo po XX. sjazde k mnohým represáliám, prevažne stranickým a existenčným, ale aj trestným. Veľkú väčšinu slovenských komunistov a občanov, nevinne väznených, prepustili až v roku 1960 a do roku 1963, teda do doby nových vĺn demokratizačného politického tlaku po XII. sjazde KSČ, boli v postavení amnestovaných zločincov bez práva vstúpiť do strany a zúčastniť sa verejného života.

Neudržateľnosť agentúrnych verzií vtedajšieho stranického vedenia bola čoraz očividnejšia, najmä v súvislosti s už dokončenými hlavnými rehabilitáciami v iných ľudovodemokratických štátoch a s odchodmi tamojších starých politikov z vedúcich miest. Hľa, jeden paradoxný prípad za všetky: Na sjazde bulharských komunistov, kde sa veľmi ostro kritizovala činnosť Valka Červenkova, už po XX. sjazde KSSS odvolaného z najvyšších stranických a štátnych funkcií pre politické deformácie, delegáti spontánnymi sympatiami vítajú kedysi preklínaného juhoslovanského „vraha a špióna" súdruha Moše Pijadu. Na tento sjazd deleguje KSČ onoho Karola Bacílka, ktorý je (s výnimkou Albánska) v krajinách ľudovej demokracie jediným z ministrov bezpečnosti z čias procesov, ktorý dosiaľ zastáva významné stranícke a štátne funkcie.

Rehabilitačná barnabitská komisia sa musela zriadiť a musela sa jej umožniť pomerne nerušená odborná práca, aj (a vari najmä preto, že sa doterajšie vedenie strany a štátu na Slovensku dokonale zdiskreditovalo ako svojimi metódami represálií typu činnosti perzských satrapov v staroveku, tak aj dokázateľnými neúspechmi v riadení slovenskej ekonomiky v rámci jednotnej celoštátnej ekonomiky. Najdôležitejším faktorom diskreditácie bolo ustavičné okliešťovanie práv slovenských národných orgánov, vrcholiace v čase vyhlásenia novej socialistickej ústavy v roku 1960.

Proti dôslednejším rehabilitáciám na Slovensku v roku 1963 sa Bacílek so Širokým a ďalšími stavali veľmi rozhodne. Ešte týždeň pred plénom ÚV KSČ o rehabilitácii (apríl 1963) povedal Bacílek s. Biľakovi, že netreba nič pripravovať, že buržoázni nacionalisti zostanú tak, ako boli. Širokého proti vôli slovenského ÚV (s. Dubček) presadzoval A. Novotný ako referenta na aktívy, ktoré rokovali na Slovensku o aktuálnych politických problémoch a aj o rehabilitáciách.

A. Novotnému išlo o to, aby sa výmena vedúcich politických kádrov na Slovensku uskutočnila pokiaľ možno bez kriku a bez diskreditácie Bacílka a Širokého. V opačnom prípade i jemu hrozila politická diskreditácia, pokiaľ v Čechách neumožnil zďaleka také dôsledné a odborné preskúmanie procesov z päťdesiatych rokov ako na Slovensku.

V tom zmysle nepôsobil A. Novotný ani tak na detaily zprávy komisie, ako skôr na modifikáciu záverov, ktorá bola pre neho výhodná. Tu sa, zrejme v rozpore s prácou komisie, kládla na roveň zodpovednosť historika Goslorovského,

V tom zmysle nepôsobil A. Novotný ani tak na detaily zprávy komisie, ako skôr na modifikáciu záverov, ktorá bola pre neho výhodná. Tu sa, zrejme v rozpore s prácou komisie, kládla na roveň zodpovednosť historika Goslorovského,
Ondreja Pavlíka a Roznera so zodpovednosťou Bacílka a Širokého, hoci u Pavlíka išlo iba o jediný článok z čias procesov a Rozner dokonca nebol členom strany. Ako v Čechách, tak aj na Slovensku stranícky aparát rozhodne odrážal (s príslušnými represáliami) pokusy komunistov zdôrazniť zodpovednosť Bacílka a Širokého. Bacílka dokonca aj naďalej presadili za člena Predsedníctva ÚV KSČ a obaja zostali členmi ÚV KSČ.

Keď Širokého vystriedali vo funkcii predsedu vlády súdruhom Lenártom, nebol jeho odchod motivovaný politickou zodpovednosťou za deformácie, ale iba veľmi skúpo nedostatkami v plnení funkčných povinností. Súčasne sa súdruh A. Novotný pokúšal do obrodzujúceho sa ÚV KSS dostať jemu oddaných a zaviazaných ľudí, čo sa mu darilo iba sčasti (napríklad v osobe M. Chudíka). Naopak, z rokovaní posledných plén ÚV KSČ je známe, že ešte na pléne ÚV KSS v apríli 1963, keď Bacílek odchádzal z funkcie prvého tajomníka, A. Novotný ho vehementne bránil a demonštratívne odišiel z rokovania, bez toho, že by vyčkal zvolenie súdruha A. Dubčeka za prvého tajomníka. O tejto veci mlčala tlač niekoľko mesiacov. Od 8. marca 1963 sa prvý tajomník ÚV A. Novotný nezúčastnil nikdy nijakého rokovania ÚV KSS, avšak súčasne sa usiloval o nové mocenské kádrové zmeny, ktoré by zmenili pre neho nepriaznivé zloženie ÚV KSS.

Aj to je známe, že hlavný rehabilitačný spis z roku 1963, predchádzajúci Barnabitkám, zrejme modifikovaný ľuďmi Novotného (publikovaný v znení pre výročné schôdze KSČ iba v Le Monde v máji 1966) potvrdzuje, že sa „pre politické chyby" nemajú do ÚV KSČ vrátiť jeho stranícky rehabilitovaní členovia, zvolení riadne na IX. sjazde KSČ v roku 1949 (napríklad Husák, Novomeský, Švermová a i.).

Ani potom, keď rehabilitácie jednomyseľne prijal ÚV KSČ, nezmenil A. Novotný svoj postoj. V známom košickom prejave niekoľko mesiacov po tom, keď sám pre rehabilitáciu hlasoval (čím vyslovil súhlas aj s tým, že obvinenie z „buržoázneho nacionalizmu" bolo falošné), vyhlasuje, že kritika nacionalizmu bola v zásade správna. To sa týka aj predchádzajúcich slovenských predstaviteľov strany Husáka, Novomeského a mnohých ďalších, ktorí v očiach ÚV zostali vinní z porušovania zásad jednoty strany pri uplatňovaní programu strany.

V roku 1964 opäť zdôraznil, že na košickom prejave nič nemení. Slovenskému ÚV vyčítal, že sa za jeho prejav dôrazne nepostavil. V Čechách rehabilitačný dokument rýchlo zo stranických organizácií stiahli, niekde sa dokonca ani nečítal, alebo o ňom nepripustili diskusiu. Referentov inštruovali odpovedať skreslene podľa ústredných informácií. Súdruh J. Hendrych v známych prejavoch z konca roku 1963 a 1964 vyhlasoval, že Husák a Holdoš robia frakčnú politiku, „ktorá sa môže pre nich zlo skončiť".

V máji 1964 hovorí A. Novotný:

„Vezmite si niektoré vystúpenia práve tých kríkľúňov, vezmite si Husáka. Kto mal vinu na nesprávnom prístupe k maďarskej národnostnej skupine? Husák to bol a on sa opovažuje vystúpiť proti národnostnej pozícii ÚV KSČ. Po hlave mal dostať a my ho pokojne nechávame, aby chodil po Slovensku a hovoril s maďarskými občanmi."

K tomu poznámku: Antimaďarský „nacionalizmus" Husáka a iných prenasledovaných súdruhov patril vôbec medzi hlavné arzenály propagandy z rokov procesov aj z obdobia okolo roku 1956. Racionálne jadro je v tom, že bezprostredne po vojne sa predpokladal a celoštátne prijímal v podstate rovnaký postup voči Nemcom aj Maďarom. Slovenskí predstavitelia vtedajších čias tu plnili iba požiadavky Košického vládneho programu, takisto ako český s českom pohraničí. Pokiaľ sa bude musieť táto politika znovu hodnotiť, ťažko brať na zodpovednosť z prípadných chýb jednotlivcov tak v Čechách, ako aj na Slovensku. Išlo o všeobecne prijímanú koncepciu tých čias. V apríli 1966 vyhlasuje A. Novotný pred Predsedníctvom ÚV KSČ a ÚV KSS, že

„slovenskí súdruhovia, ktorí pracovali v Barnabitkách v komisii, mali záujem nielen o to, aby strana vyšla z celého rokovania posilnená, ale išlo im o to, aby vyšiel víťazne Husák a spoločnosť okolo Husáka."

Rekapitulácia rehabilitačnej práce barnabitskej komisie vedie tedy k záveru, že z dosť svedomitej práce nevzišiel dokument a rozhodnutie, ktoré by logicky vyplývalo zo zistených faktov. Naopak, politicko-mocenské dôvody viedli vtedy vedúcu a rozhodujúcu skupinu v Predsedníctve ÚV KSČ k tomu, že zvalila hlavnú zodpovednosť zo Širokého a Bacílka na druhoradých činiteľov. Slovenských súdruhov úplne nerehabilitovali a nezaujali tie miesta v politickom živote, ktoré zastávali pred svojím odsúdením ako na základe svojej kvalifikácie, tak aj na základe riadnej voľby. Pozdejšie došlo k politickej kampani nielen proti nedôsledne rehabilitovaným, ale aj proti novému, omladenému a demokraticky zmýšľajúcemu vedeniu KSS. Pred XIII. sjazdom KSČ sa prejavili snahy vymeniť A. Dubčeka vo funkcii M. Chudíkom. Celý konflikt vyvrcholil obvinením ÚV KSS a osobne A. Dubčeka z nacionalizmu na októbrovom pléne ÚV KSČ v roku 1967.

V súvislosti s opätovným prídusením demokratizačných a rehabilitačných snáh na sklonku roku 1963 a neskôr aj v súvislosti s nedostatočným riešením nahromadených ťažkostí, vyostrením v ekonomike a vo vzťahoch medzi jednotlivými spoločenskými triedami a vrstvami (robotníctvo, roľníctvo, inteligencia — vzťah medzi Čechmi a Slovákmi) pozdvihli slovenskí súdruhovia hlas odporu proti opäť nastupovanej nesprávnej politike.

Po schôdzke spisovateľov so súdruhom A. Novotným, ktorá prebiehala dosť konfliktne, píše mu Ladislav Novomeský na jeseň 1963 list, v ktorom vyzýva skoncovať s negatívnou minulosťou:

„Treba povedať celú a holú pravdu o tom, čo bolo, čo je, aby sme jednotne, bez rozpakov, s nadšením mohli pristúpiť k tomu, čo bude... Pred nami, a najmä pred Tebou, stoja úlohy nesmierne ťažké, zložité, zodpovedné, záväzné pre krajinu i medzinárodné robotnícke hnutie. Opri sa o elementy, ktoré dnes znepokojené so stavom obrodného hnutia v strane i mimo nej, môžu Ti byť zajtra určite spoľahlivými pomocníkmi v nastávajúcom procese... Ich znepokojenie s tým, čo bolo, ich neochota prijať polovičaté riešenie môžu Ti byť zárukou, že aj k tomu, čo má byť, sa postavia so zanietením a úprimne, bez ľahostajnosti, čo je základnou podmienkou úspechu Tebou proklamovanej budúcnosti."

Súdruhovia Husák a Holdoš upozorňovali, ako ľudí, žiadajúcich ich rehabilitáciu, Ondreja Pavlíka, Eda Friša a iných, po XX. sjazde KSSS vylúčili zo strany. Do procesov umelo zaplietli A. Rašlu, zo Sboru poverenikov vylúčili podpredsedu súdruha Šebestu a ďalších. Uvádzali, že V. Široký dával priame príkazy bezpečnostným orgánom na vyšetrovanie voči Clementisovi, Husákovi, Novomeskému, Rašlovi, bratom Hagarovcom, Mišejemu a i. Bezpečnostný aparát na Slovensku mu bol osobne podriadený.

Bacílek počas vojny v Moskve ostro kritizovaný, ktorému sa výslovne zakazovalo zasahovať pre neschopnosť do politických otázok v čase Slovenského národného povstania, sa stáva v rokoch deformácií jeho legendárnym „hrdinom". Roky 1952 a 1953, keď pôsobil vo funkcii ministra bezpečnosti, sú kulmináciou najväčších nezákonností, hlavných procesov a popráv. V tieni Bacílkovej generálskej uniformy denne prežívali ľudia nesľýchané útrapy. Pokusy o samovraždy boli na dennom poriadku. Mnohí ľudia sa zlomili, mnohí sa vrátili z väzníc s poškodením zdravím. Jedného z tých, ktorí prežili, súdruha Löbla pred procesom Bacílek osobne oslovil a vyhrážal sa mu, či si je vedomý, čo by ho čakalo, keby pred súdom zmenil vynútenú odpoveď. Celé roky väznili, či deportovali a strážili manželky nevinne popravených (Clementisová, Horváthová a i.). Bacílek si objednával a sám rozširoval svedectvo proti vyšetrovaným, dával bezpečnostným orgánom argumentáciu, riadil prokurátora a súd. Bol desať rokov prvým tajomníkom ÚV KSS, presne toľko rokov, koľko tisíc slovenských komunistov a partizánov v krimináloch.

Súdruh Holdoš v liste rehabilitačnej komisii píše:

„Bolo mi zrejmé, že vyšetrovanie nerobí zodpovedný administratívny orgán..., lebo z praxe som vedel, že dôležité procesy usmerňovala príslušná komisia Predsedníctva ÚV KSČ."

Súčasne upozornil na osudy hlavných vyšetrovateľov po XX. sjazde KSSS. Doubek dostal malý trest na slobode, skoro po tom nastúpil do vedúcej funkcie v Čedoku a v roku 1958 sa už zúčastnil na Svetovej výstave v Bruseli, jeho zástupca Moučka po odstránení z bezpečnosti po XX. sjazde KSSS sa stal generálnym riaditeľom jáchymovských baní a jeho obete, medzi nimi komunisti, pod ním pracovali a nakladali uránovú rudu do vagónov, presne podľa prognózy jedného z vyšetrujúcich:

„Keď sa prispôsobíte vyšetrovaniu, strana vám dá možnosť napraviť vaše zločiny, pravda, v takej tvrdej práci, že si v nej aj ruky zoderiete."

Neuvádzam to preto, aby som jatril staré rany, ale preto, aby sme si všetci uvedomili veľkosť a obťažnosť diela nápravy nielen v materiálnej, ale predovšetkým v morálnej, duchovnej oblasti. Ľudia nehodní a náhodní, morálne narušení a politicky bezprincipiálni poškvrnili meno strany. Jediná cesta nápravy je jednota teórie a praxe humanitného socializmu, dôsledne nastúpená a realizovaná všetkými, ktorí majú právo a vôľu dobré meno strany očistiť od nánosov hroznej, deformovanej, žiaľ, ešte donedávna trvajúcej minulosti.

Nemôžem zvaľovať zodpovednosť ani zo seba a z niekoľko málo tých, ktorí pravdu poznali a mlčali. Jediným ospravedlnením je, že sme mlčali nie zo strachu, ale preto, že sme cítili bezmocnosť a márnosť sólových výstupov a nemohli ináč pomôcť víťazstvu pravdy ako začleňovaním sa do širších frontov akcií a teoretickej prípravy onoho zvratu, ktorý predstavuje januárové plénum ÚV KSČ.

Táto stať má českému čitateľovi priblížiť jeden z palčivých problémov dnešného Slovenska a súčasne má byť podnetom na zamyslenie sa nad tým, že nielen v otázkach rehabilitácií, ale aj v ďalších smeroch musíme v Čechách veľa pridať na tempe pri realizácii renesancie humanitného socializmu a jeho pochopenia najmä v niektorých konzervatívnych kruhoch strany.

5/109/XI

PRAVDA, 14. apríla 1968, str. 3.

ROĽNÍCKE NOVINY, 11. apríla 1968, str. 3.

REHABILITÁCIA ĽUDÍ AJ JUSTÍCIE

Obnovy procesov

PRAHA (jek) — Pracovníci Najvyššieho súdu a profesori Právnickej fakulty informovali včera novinárov o situácii v justícii a o otázkach zodpovednosti sudcov za procesy z minulosti.

Dr. O. Boček (údajne budúci predseda Najvyššieho súdu) hovoril o tom, ako boli v päťdesiatych rokoch mnohé rozsudky pripravené dávno pred začatím procesu, a to mimo súdu. K tomuto neblahému stavu prispelo mnoho okolností, okrem iného aj to, že vyšetrovanie obvinených sa sústredilo do rúk bezpečnosti, ktorá držala ľudí vo väzbe niekedy aj celé roky, ako napríklad G. Husáka, M. Švermovú, ale aj ďalších. Rozsudky smrti sa schvaľovali na Ministerstve spravodlivosti a výmer trestu často určoval bezpečnostný aparát.

Súdy sa usilujú zbaviť sudcov, ktorí v päťdesiatych rokoch vynášali protizákonné rozsudky. Tak odišiel dr. Novák, dr. Počepický, dr. Vágner, dr. Malý, dr. Michal, dr. Honzíček, dr. Hamák, dr. Korbulík, dr. Bedrna, dr. Štella, dr. Uhrín a ďalší.

V poslednom čase odišiel tiež dr. Čihal a dr. Urválek. Dr. Aleš, ktorý má veľkú vinu na nezákonnostiach a ktorý zastával v kabinete ministra spravodlivosti dr. Neumanna vysokú funkciu, by zrejme zostal na svojom mieste, keby nebolo januárového zasadnutia strany.

Nejde, pochopiteľne, len o sudcov, ale tiež o ľudí, ktorí v päťdesiatych rokoch stáli v pozadí a protizákonnosti režírovali. K nim patrí bezpochyby i námestník ministra vnútra Kotal, ale aj iní.

Zistilo sa tiež, že v r. 1956, keď sa už vedelo o inscenovaných procesoch, vydalo Ministerstvo spravodlivosti (dr. V. Škoda) zákaz na obnovu šetrenia, ktoré by viedlo k rehabilitáciám.

V súčasnom období Najvyšší súd skúma procesy s R. Barákom, so spisovateľom Benešom, prípad Horákovej, sociálnych demokratov a pod.

Rehabilitačné šetrenie, ktoré sa uskutoční vo všetkých oprávnených prípadoch, budú viesť sudcovia s čistým štítom. Treba tiež dodať, že rehabilitácie, ku ktorým sa u nás teraz pristupuje, sú celkom ojedinelým aktom. Nikde na svete nedošlo k obdobe, aby štát, ktorý pripustil justičné nezákonnosti, ich chcel napraviť plnou svojou váhou.

PREDVOJ, č. 15/68, 11. apríla 1968, str. 7.

FEJTÓN

Odchody a penzie

6/109/XI

JAROSLAV BRABEC

Súčasná vlna sebakritiky väčších i menších funkcionárov ma dojíma i naplňuje veľkolepým pocitom hrdosti. Povedzte sami: v ktorom národe sa zmestí do útlej duše jedného človeka toľko charakteru ako u nás? My sme, merané na kubický centimeter duše, rozhodne najcharakternejší štát v Európe. Čítam v týchto dňoch jedno osobné vyznanie za druhým a som z toho celý vedľa. Tu, hľa, bývalý vedúci ideologického oddelenia s nevídanou skromnosťou upozorňuje, akými galejami musel prejsť, kým svoju funkciu nestratil. Tu na ňom chceli jeho predstavení, aby znosil zo sveta tú či onú televíznu a rozhlasovú reláciu, tam sa mal pustiť do filmu Sedmikrásky a podať si pekne toho či ono subjekta kultúry, až v ňom kĺby zapraštia. Vedúci ideologického oddelenia to však robil nerád, respektíve nerobil. Celé noci sa nad otázkami trápil a neobyčajne schudol. Tam kde mohol, politiku tvrdej ruky odsabotoval. A iba v prípadoch, kde si vedel predstaviť dôsledky nesplnenia úlohy (pre koho?), úlohu splnil. Disciplinovane. Robil skrátka všetko možné, iba jediná myšlienky mu za ten svet akosi neprichádzala na um: prať sa s kariérou a povedať svojim mučiteľom, čo si o tom myslí.

Plejáda podobných skvelých mužov sa nevyčerpáva niekoľkými menami. Ako sa tak pozerám okolo seba, mohli by sme dnes pokojne založiť celé brigády socialistických mučeníkov. Ich spoločnou cnosťou bolo, že od prvej chvíle vedeli, do čoho idú, ale necúvli. Vedeli práve tak dobre ako dnes, akému nátlaku a mizérii budú vystavení, ale vzali to a robili to. Ba čo viac, bili sa o tie miesta! Všetko v záujme národa – možno podľa znamenitého hesla z čias Böhmen und Mähren: Nevezmem to ja, dostane sa tam dakto iný, samozrejme horší. Myslím si teda, že je načase oceniť šľachetný čin obetavých bojovníkov za lepšie zajtrajšky, nezištných milovníkov prostého ľudu. S úžasným pohnutím čítam napríklad takéto ich dnešné vymedzenie úlohy komunistu: „Byť dnes komunistom nie je ľahké. Nie je to nijaké privilégium, ale vysoko náročné spoločenské poslanie. Znamená to vedieť sebakriticky priznať a prekonávať minulé nedostatky, vedieť sa vyrovnať so spravodlivými a nespravodlivými výčitkami k vlastnej osobe..." Hľa, aké nezištné úsilie dekorovať svojimi omylmi všetkých členov strany dýcha na nás z tých prostých viet! Tak ako slávni nositelia Nobelovej ceny a Leninových cien mieru preberajú poctu v mene svojich národov, tak naši slávni konzervatívci sa skromne delia o kritiku, čo sa im ušla, so všetkými členmi strany. Pokiaľ ide o mňa, už sa nemôžem dočkať, až si budem môcť spolu s nimi odmodliť vinu za poklesky spáchané na najrôznejších úsekoch verejného života, hoci som tam nikdy nepracoval.

Nebuďme však malicherní! Čo je to všetko v porovnaní so zázrakom, ktorý vypukol začiatkom januára? Čítajúc niektoré súčasné prejavy badám, ako sa s ľuďmi dejú nevysvetliteľné zmeny. Slepí zrazu vidia, chromí bežia, zhrbení sa narovnávajú a všetci dokopy dávajú dobré rady. Ešte včera bol taký človek slepý ani myš, ale dnes už vidí kopy neprávostí a svinstiev vo svojom bývalom rezorte. S úprimnou nechuťou, ba odporom sa pozerá na celú tú pliagu administrovania, byrokracie a svojvôle, ktorými terorizoval okolie. Jeho oči sú už, zaplať boh, zasa doširoka otvorené a s kojenecky nevinným pohľadom očakáva tie svetlé dni, čo nás privedú do šťastnej budúcnosti.

Neobyčajne ma teší, ak tieto pekné vety čítam od iných vedúcich činiteľov, čo nás ešte včera veselo presviedčali, že tomu či onomu nerozumieme, nepostihujeme jemnú zložitosť problémov, a pretože nám chýba ešte veľa politických dioptrií, bude lepšie, ak tie veci ponecháme výhradne v ich kompetencii. Považujem za zábavnú hru osudu, ak teraz počujeme priznanie, že nás vjedli vlastne slepí ľudia. Niektorí spoluobčania so slabšími nervami používajú pri tom zistení zbytočne silné výrazy a berú všetko príliš osobne ako masový podvod. To je nesporne krutý postoj k zakladateľom tradície socialistických reakcionárov u nás a národy s takým vyvinutým zmyslom pre demokraciu, ako si to teraz hovoríme, by sa k niečomu podobnému nemali uchyľovať. Ja naopak kvalifikujem odpochodovanie partie známych konzervatívcov z politického života ako unáhlený krok. Myslím, že bolo v ich silách pripraviť fascinovanému národu ďalšie rozkošné chvíle, plné nečakaných situácií a zvratov, vypracovať ešte veľa výborných programov a pôsobivých novoročných prejavov a obohatiť tak politickú satiru o skvostné diela neopakovateľnej hodnoty.

Teraz sa má všetko skončiť pri penziách. Dúfam, že aspoň v tejto otázke, pri zabezpečení spokojnej staroby zaslúžilých spoluobčanov, preukážeme tradičnú slovanskú veľkorysosť. Podľa mňa by to mali byť ozaj reprezentačné penzie a náhradné miesta. Ešte sa však nezačali vymeriavať a už znova počujem úzkoprsé ponosy. Títo ľudia vraj priviedli ekonomiku na bubon, celé oblasti republiky nemajú stále do čoho pichnúť, aj vinou ekonomickej slepoty doterajšieho vedenia stoja zamestnanci v neperspektívnych odvetviach pred bolestnou zmenou zamestnania a my máme prejavovať dojemnú starostlivosť o finančnú budúcnosť politických bankrotárov?! Uvádzajú sa aj nechutné detaily o mikroskopických penziách vidieckych ľudí a znamenite zabezpečenej starobe politikov, ktorých už pred rokmi odvial čas a ich účasť na politicky a právne záhadných činoch. To všetko sú, pravda, znova prejavy našej národnej malosti a vrodenej vlohy k svárom. A nepochopenie základnej múdrosti, ktorou sa už dávno riadi civilizovaný svet: pre politika musí byť penzia lákavou perspektívou.

KULTÚRNY ŽIVOT, č.15/68, 12. apríla 1968, str. 1. a 9. 7/109/XI

Základ je v ekonómii

RADOSLAV SELUCKÝ

Aj keď voľba nového prezidenta, zostavenie novej vlády a reorganizácia najvyšších orgánov v KSČ i v iných českých politických stranách prispievajú k prekonávaniu krízovej situácie, predsa len nie som presvedčený, že tieto udalosti znamenajú konečnú bodku za prvou etapou obrodného procesu, ku ktorému došlo po januárovom pléne ÚV KSČ. Domnievam sa, že dokonca ani schválenie návrhu akčného programu neznamená, že teraz už nadíde len obdobie tvorivej práce a že prestanú diskusie a názorové stretnutia, zamerané na analýzu minulého obdobia. Aj keby som zo srdca uvítal, aby sa od slov prešlo k činom, myslím, že pred niektorými činmi sa musia ešte raz stretnúť názory, tentoraz už nie medzi zástancami obrodného procesu a ich protivníkov, ale vnútri početnej skupiny tých, ktorí k demokratickému procesu nielen prispeli, ale ktorí stoja na jeho čele.

Predovšetkým chcem upozorniť na skutočnosť, že vďaka stupňovitosti informácií nie sú vlny demokratizačného procesu dostatočne synchronizované. Nechcem zatiaľ hovoriť len o situácii v českých krajinách. Ešte prvé kolo okresných konferencií svedčilo o tom, že informácie, ktoré boli bežne dostupné v Prahe, nedostali sa do krajských a okresných miest, o dedinách ani nehovoriac. Až teraz dochádza k určitej normalizácii informačných prameňov. Táto nová situácia v budúcich týždňoch umožní, aby sa do popredia dostali rovnaké otázky tak v hlavnom meste, ako aj vo vidieckych okresoch. Je pravdepodobné, že tieto otázky sa sústredia do niekoľkých bodov, z ktorých na prvom mieste chcem uviesť požiadavku, aby novú politiku začali robiť noví, odborne, politicky aj morálne dobre pripravení ľudia, ako aj požiadavku, aby súbežne s demokratizáciou politického života začal už konečne prebiehať aj obrodný proces aj v ekonomike, aby sa začala dôsledne realizovať nová sústava riadenia podľa zásad, ktoré určili jej autori, aby sa ekonomická sféra zmenila tak, aby vytvorila reálnu základňu pre normalizáciu a demokratizáciu celého spoločenského života v oboch častiach našej republiky. Práve táto druhá požiadavka, ktorej naliehavosť a silu potvrdzujú nedávne výsledky prieskumu verejnej mienky, nie je jednotná v českých krajinách a na Slovensku. Či chceme alebo nechceme, zatiaľ čo české krajiny žijú veľmi intenzívne problémami výlučne politickými a ekonomickými, Slovensko sa stále ešte dosť nejednotne sústreďuje na štátoprávnu úpravu, na vyriešenie národnostnej otázky formou federalizácie nášho štátu.

Myslím, že dozrel čas, aby k federalizácii došlo bez akýchkoľvek prechodných období, bez akéhokoľvek oprašovania asymetrického modelu, obnovovaného povedzme len na 10—12 mesiacov, ktoré nás delia od volieb a od vypracovania novej ústavy. Naozaj mi nejde o nejaké prenáhlené riešenie tejto životnej a základnej otázky nášho štátu. Ide mi len o to, že s federalizáciou republiky súvisia aj veľmi dôležité otázky hospodárskej reformy, jej inštitucionálneho základu i foriem plánovitého riadenia.

Nevyzradím hádam nijaké tajomstvo, keď poviem, že existujú dva základné názory na ekonomický základ budúcej federácie. Prvý vychádza z toho, že bude zachovaná jednotná československá ekonomika, ktorá bude fungovať bez ohľadu na hranice dvoch národných celkov na celom území štátu podľa rovnakých zásad a pravidiel, kdežto druhý vychádza z toho, že spolu s dvoma národnými celkami budeme mať v budúcnosti aj dve národné ekonomiky vo vnútri nášho štátu, pričom každá časť republiky bude žiť na svoj účet s tým, že vyspelejšie české krajiny budú poskytovať rozvoju Slovenska určitú čiastku svojho národného

dôchodku formou príspevku na dokončenie vyrovnávacieho procesu. V rámci obidvoch týchto názorov existujú rozličné varianty vzťahu medzi štátnymi orgánmi a hospodárskou sférou.

Jedným z alternatívnych modelov, v ktorých môže prebehnúť hospodárska reforma, je dôsledné oddelenie ekonomiky od štátnych mocenských orgánov, oddelenie politickej moci od vlastníctva výrobných prostriedkov, obnovenie relatívnej autonómie hospodárskej sféry na orgánoch štátu. To teda znamená, že prijatie tohto variantu vychádza z toho, že tzv. chozrasčotnú sféru nebudú riadiť štátne hospodárske ani správne orgány, ale špecifické orgány hospodárskeho riadenia, ktoré v nijakom prípade nebudú mať mocensko-politický charakter. Štátne orgány, či už české, slovenské alebo federálne, budú, pochopiteľne, formulovať hospodársku politiku i makroekonomické koncepcie, schvaľovať dlhodobé i strednodobé plány a presadzovať ich do hospodárskej praxe; je možné aj to, že by prestali bezprostredne riadiť ekonomiku a ponechali túto funkciu podnikateľským orgánom a bankám. V ich rukách by zostali základné nástroje riadenia, dokonca aj možnosť zákonom vymedzených zásahov do sféry hospodárskej aktivity, týkajúcich sa cenovej, mzdovej, úverovej, daňovej, zahraničnoobchodnej a inej hospodárskej i sociálnej politiky, ale bežné riadenie ekonomiky by nepatrilo do ich kompetencie. Dokonca možno ísť ešte ďalej a oddeliť štátny rozpočet od obratu reprodukčných prostriedkov hospodárskej sféry. V takom prípade by došlo nielen k oddeleniu hospodárskej sféry od sféry štátnej správy, ale aj k tomu, že nové štátoprávne usporiadanie by malo predovšetkým politický charakter a nedostalo by sa do rozporu s požiadavkou zintegrovať československú ekonomiku. Sme príliš malý štát, aby sme si mohli dovoliť dva ekonomické celky. Nejde však, myslím, ani tak o to, čo si môžeme a nemôžeme dovoliť, ale o to, čo je a čo nie je účelné pre normalizáciu nášho národného hospodárstva. Žijeme v čase, keď vnútorný trh oveľa väčších štátnych celkov, než je Československo, je priúzky pre búrlivý rozvoj výrobných síl. Veľmi výrazne to dosvedčuje západoeurópska integrácia, ako aj ekonomika Spojených štátov, ktorá sa pri značnej decentralizácii politickej moci a značnej voľnosti jednotlivých štátov usiluje o vytvorenie jednotného hospodárstva.

Prirodzene, chápem slovenské obavy, že pri takomto riešení, keď ekonomika bude jednotná, bez toho, že by ju priamo riadili národné alebo federálne štátne mocenské orgány, mohlo by dôjsť k vývoju, ktorého výsledky by boli priaznivejšie pre vyspelejšie české krajiny a menej priaznivé pre Slovensko. Zaiste, takéto nebezpečenstvo existuje. Podľa mňa možno sa mu vyhnúť zárukami, ktoré by boli záväzne vtelené do pravidiel novej ekonomickej hry, napríklad zvýhodnením investičnej výstavby na Slovensku, priaznivejšou úrokovou sadzbou pre hospodárske organizácie, ktoré budú podnikať na Slovensku, vytvorením zvláštneho fondu na podporu hospodárskeho rozvoja niektorých slovenských oblastí, do ktorého by prispievali všetky podniky bez výnimky. Možno dokonca uvažovať aj o ďalších zárukách, napríklad o tom, že pevný podiel prírastku národného dôchodku sa bude automaticky používať na vyrovnávanie hospodárskej a sociálnej úrovne Slovenska s českými krajinami. Bez ohľadu na toto nebezpečenstvo si treba uvedomiť, že prosperita Slovenska je závislá od prosperity celého Československa, že alebo sa Československu ako celku podarí vyrovnať sa priemyselne vyspelým krajinám, obstáť v tvrdej konkurencii na svetových trhoch a prispôsobiť sa objektívnym kritériám začínajúcej vedeckotechnickej revolúcie, alebo sa bude — tentoraz vo forme federácie a v demokratickejších politických pomeroch — aj naďalej ťackať na pokraji nedostatku a biedy, s nerovnovážnou ekonomikou, s nevyrovnanou platobnou bilanciou a s labilnou, nezmeniteľnou menou. Zaiste, pocit plného národného sebauplatnenia, doplnený demokratickými slobodami a občianskymi politickými právami, môže na čas prehlušiť naliehavosť jednotlivých neuspokojených ekonomických potrieb. Musíme si však uvedomiť aj to, že Československo zaostalo za úrovňou Európy skoro v celej hospodárskej sfére, že podľa niektorých ukazovateľov zaraďuje sa na úroveň rozvojových krajín a že jeho celkový životný štandard je ďaleko za jeho možnosťami. Navyše by som chcel zdôrazniť, že pluralitný politický systém je nemysliteľný bez plného uplatnenia tovarovo-peňažných vzťahov v hospodárskej sfére, bez normalizácie trhu, bez obnovenia ekvivalentných hospodárskych vzťahov medzi všetkými subjektmi stretávanie hospodárskych a sociálnych záujmov. Kým nebude vytvorená táto základňa, opierajúca sa o plne rozvinuté tovarovo-peňažné vzťahy, o trhový a celoštátne uplatnený model integrálnej socialistickej ekonomiky a o oddelenie hospodárskej sféry od sféry štátnej moci a štátnej správy, nebude možno vytvoriť dostatočne pevnú záruku pre politický systém, opierajúcu sa o voľné stretávanie politických záujmov a o ich demokratickú reguláciu, že nebude možno vytvoriť a pevnými zárukami zaistiť občiansku socialistickú spoločnosť.

Zdá sa mi, že túto naliehavú potrebu si uvedomuje verejnosť v českých krajinách oveľa intenzívnejšie než na Slovensku. Zdá sa mi, že práve rozdielny prístup k tejto úlohe číslo jedna už vedie a ešte povedie k ďalšej diferenciácii názorov a postojov jednotlivých skupín obyvateľstva. Pokiaľ sa však budú Slovensko plne sústreďovať iba na požiadavku federácie a dotiaľ, kým bude splnená, zabúdať na ekonomickú stránku nie štátoprávneho, ale demokratického usporiadania pomerov v našej republike, obávam sa, že zabudne klásť dostatočný dôraz aj na otázku, aká federalizácia, aký má mať zmysel a aký má mať obsah.

Úlohou týchto poznámok nebolo — a to chcem v závere zdôrazniť — mentorovať z Prahy slovenský národ. Podnetom na ich napísanie bolo autorovo presvedčenie, že aj federatívna Československá republika bude spoločným štátom všetkých našich národov a my všetci, Česi, Slováci, Maďari, Ukrajinci a príslušníci ďalších národností, budeme mať aj naďalej spoločný záujem na tom, aby to bola nielen republika zaručujúca národné práva a demokratické slobody všetkým občanom, ale aj republika poskytujúca každému občanovi priaznivé podmienky pre jeho pracovné sebauplatnenie, pre rozvoj jeho tvorivých síl, pre plynulé a bohaté uspokojovanie jeho hmotných i duchovných potrieb a pre vytvorenie pocitu, že náš spoločný štát sa svojou ekonomickou úrovňou znovu zaradí medzi popredné krajiny sveta.

RADOSLAV SELUCKÝ

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1958, str. 1. a 9.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1968, str. 1. a 8.

Po prvé, po druhé

ÚVAHA GENERAČNÁ

9/109/XI

PAVOL ŠTEVČEK

Dali nám — i sme si už sami dali — mená a prezývky rozličné, tie však neboli presné, nemohli ani byť, pretože ani nás vlastne nebolo: Ak si pripomenieme tú najstaršiu — tú rymovanú, „mládež nová, Gottwaldova" — je nám z toho najtrpkejšie. Z našich rúk, zdvihnutých nad hlavami, chceli mať (a mali) súhlas. Ešte pred poznaním. Ale bez sentimentality: Traf mládeže a Traf družby slúžia vlasti a človeku, Priehrada mládeže je živou energiou. Prácu a lásku neberieme späť a nehanbíme sa za ňu; berieme si iba, spätne; ale už dávno, právo na vlastné poznanie a hodnotenie. Reklamujeme si prirodzené právo na seba.

Hovoria o nás i hovoríme si, že sme generáciou či generáciami „čistých rúk". Nesúhlasím. Nikomu z nás nesvedčí toto pilátske gesto. Už geneticky a ľudsky patríme k pokoleniu socialisticky angažovanému. Je pravda, krv nemáme na rukách prischnutú, ale akže sme nehlasovali v porotách, v parlamentoch a výboroch, to preto, že sme súhlasili, aby za nás — v mene ľudu, v mene národa, v mene strany — hlasovali iní. I my sme boli posadnutí démonom súhlasu. Nemáme preto iného práva, ako je povinnosť cítiť sa spoluautormi tohto československého socializmu; byť spoluzodpovední, byť spoluručiteľmi.

Najmä preto to spomínam, aby sme si hneď na začiatku cesty sami o sebe uvedomili niečo celkom základné: náš vzťah k socializmu by mala určovať skutočnosť, že nie sme jeho obete, ale tvorcovia, že socializmus je aspoň do tej miery produktom nás ako my jeho; slovom, že neprichádzame v hodnosti sudcov, ale ani súdených. Že sa nehodláme z doby vyzliekať, lež hlbšie si ju uvedomiť a prevziať svoj diel zodpovednosti za ňu. Za jej mieru slobody, šťastia, ktoré dáva človeku.

Legitimujeme sa teda spoluautorstvom socializmu i spoluzodpovednosťou zaň. Myslím, je to dostatočná záruka našich oprávnených povinností vnášať doň, do jeho systematiky teoretickej i do jeho politickej praxe, svoje vedomie ideálu modernej ľudskej spoločnosti. A to bez povinných poklón autoritám, hlavne domnelým.

Polstoročná historická skúsenosť socializmu, aj naša, o niečo mladšia, presvedča, že v rozpore s ľudskou tradíciou a človečím snom zrelativizovali a priamo sa pošliapali tieto pojmy: človek, občan, sloboda, humanizmus, demokracia, národ. Revolúcia väčšiny proti menšine, samozrejme, neúprosná a diktátorská, v počiatkoch a východiskách čistá práve dôrazom na očistu tých pojmov, v procese sebautvrdzovania obrátila sa proti nim. Totalitný režim osobnej moci, vláda aparátu nad stranou, byrokracia nad rozumom, schémy nad pravdou, to všetko logicky viedlo — a doviedlo — k ústupu od čistoty revolučných ideálov.

Demokratizácia, demokratizačný proces, ktorého sme svedkami a účastníkmi, je rázcestím socialistickej revolúcie. Buď napriami svoju tvorivú energiu k premene demokratizáce na demokraciu — alebo uvoľní svoju latentnú vôľu k diktatúre. V každom prípade si myslím, že doterajší prevažne diškurzívny charakter demokratizácie neveští nič dobrého. Dlhé čakanie na demokraciu je faktickou prípravou jej opaku.

Vraj dobrú polovicu obyvateľstva tvorí u nás mládež a skoromládež. Preto je, myslím, vhodný čas hovoriť nahlas ako generácia, generácie, generačné vrstvy občiansky neprebudených, politicky neemancipovaných. Skutočne najmenej dve generácie vstúpili už do tohto života, tak, že súhlasne splynuli a rozplynuli sa, vezmúc na seba podobu anonymnej masy. Aby sme celkom nestratili svoj hlas a svoju tvár, je pravdepodobne veľmi nevyhnutné povedať si svoj názor, mať na to odvahu. Tým dôraznejšie, čím dlhšie sme mali mlčať.

Pravdaže, nie sme organizačne a ani inak uvedomelí, nemáme požiadavky; máme iba skromné ponuky na „poľudštenie socializmu. Počínajúc napr. dôraznou žiadosťou, aby sa ustanovizla deklarácie ľudských práv, ktorej sme signátorom, dodržiavali nielen v čiernej Afrike, lež aj v civilizovanej republike uprostred Európy, a nekončiac prepotrebnou polemikou s neodogmatikmi, ktorí, pravdaže, opäť tvrdia, že vlastne takmer niet nejakej špecifickej cesty k socializmu, ba jedna jediná, internacionálna. Škála nových úloh je obrovská a komplikovaná, preto sa treba sústrediť na voľbu poradia, na hľadanie kľúčových úloh.

Druhou, podľa môjho názoru umele oddalovanou fázou demokratizačného procesu, je vstup živelnej diskusie do uvedomelej tvorby programu demokracie a jeho neodkladné plnenie. Tento problém sa môže — no nemal by sa — odpísať odkazom na to, že veď pravda je, akčný program strany je tu, ráčte ho plniť. Niet sporu, akčný program KSČ je oproti minulým programovým konceptom novým, progresívnym. Je kvalitatívne iným, lepším programom vlády strany, jednej strany, nad spoločnosťou. Tu však hovorím o neexistujúcom programe demokracie; o programe účasti človeka v hodnosti občana v riadení všetkých vecí obecných. Toho programu niet.

V zmysle terajšej neofrazeológie sa často konštatuje, že treba vytvoriť, že sa vytvoria nové zákonné a nové inštitucionálne záruky novšej demokracie. Preložte si to podľa prejavov činiteľov, a bude vám jasné, že sa má v podstate iba zdokonaliť ústava a znovu obrodiť dvadsať rokov aktivizovaný Národný front. Čosi sa tu zastiera. Najmenej to, že nečlenovia komunistickej strany tvoria až štyri pätiny našich národov a že táto občianska väčšina nemá svoju faktickú politickú reprezentáciu, teda svoje cesty k správe vecí verejných, k uplatňovaniu svojich prirodzených občianskych a politických práv. Navrhujem preto — po prvé — práve pri myšlienke, že väčšinu tej občianskej nestranníckej väčšiny tvoria generácie mladšie, moderné a aktívne ľudské individuality, navrhujem pokojne a chladnokrvne

rozmýšľať o doteraz iba teoretických projektoch dvoch či viacerých strán v systéme socialistickej demokracie. S akcentom na obidve slová: aby to bol socializmus a aby to bola demokracia. To by bol náš prínos k terajšej skúsenosti moderného sveta, podľa ktorej je možný len socializmus bez demokracie — alebo demokracia bez socializmu. Iba potom si snáď budeme môcť dovoliť luxus diskusie, dovtedy je stále reálne riziko, že demokratizačný proces z roku 1968 prejde do dejín ako nový prvok taktiky, použiteľný hlavne na prekonanie akútnych ťažkostí ekonomicko-politických.

Druhou určujúcou ideou nášho emancipačného úsilia musí byť reálne dovŕšenie storočného slovenského národného programu. Tu sa priam ponúka historická paralela. Ak Štúr musel svojim i Čechom dokazovať, že uplatňovanie prirodzeného práva Slovákov na vlastnú reč neoslabuje, ale naopak, upevňuje vzájomné vzťahy a postavenie dvoch tradične a pokrvne bratských národov, môžeme dnes jeho argumenty len zopakovať, ale za federáciu, t. j. za ďalší stupeň štátnosti slovenského národa. Pristupujúc k uzákoneniu federatívneho „symetrického modelu" československej štátnosti, hovoríme so Štúrom: „Náš krok sme urobili po dlhom, dlhom premýšľaní, po dôverných poradách s priateľmi a znalcami nášho národa a jeho stavu, nič sme tým nechceli podkopať, ale prebudiť a postaviť to, čo doteraz nebolo — prebudiť sme chceli život čerstvejší, než doteraz u nás bol, vybudovať sme chceli jednotu, ktorej doteraz medzi nami nebolo. Každý je sám sebe najbližší." Patrí iste k nášmu osudovému národnému údelu, že Štúrova argumentácia je po sto rokoch úplne aktuálna, z toho po pol storočí pokusov o štátnu jednotu oboch národov.

Lenže nesnívajme. Ani tentoraz nie je isté, že zaradenie Slovákov do rodiny moderných európskych národov prostredníctvom československej federácie bude dostatočne samozrejmé a promptné, reálne a faktické. Predbežne berme na seba tragikomikum polemiky o tom, že naozaj nikto na Slovensku nehovoril o sovietskom alebo juhoslovanskom type federatívneho štátu. Takto sa totiž slovenský národ napomína, aby sa do tej federácie neponáhľal. Problém realizácie, ktorý určite existuje ešte celkom nepoznaný, komplikovaný, sa tu používa na oslabenie a politické ignorovanie prirodzenej, absolútne nediskutabilnej národnej túžby, národného práva. Dokonca sa to zneužíva ako politické a kádrové alibi: sú politici, čo si iba na tému federácie a symetrie zadeklarovali, prisúdiac si za odmenu punc progresivity, ale ďalej vyčkávajú, ako to vypáli.

Prosiť o federáciu nemá nikto právo. Napokon, koho? Slováci Čechov? Naopak? Preto logicky nemá nikto právo diskutovať na tému áno či nie, tobôž nie sám so sebou. Tu je reč o vôli národa, prejavenej tendenciou dejín i priamym hlasom, pokiaľ ho chceli počúvať. Prvá Československá republika, Slovenská republika, Slovenské národné povstanie a Košický vládny program, druhá predfebruárová pofebruárová Československá, neskoršie aj socialistická republika, to sú modifikácie a deformácie slovenskej národnej idey. Federácia je jej novým dobovým vyjadrením. Navrhujem — to po druhé — stotožniť sa s ňou rozumom i srdcom. Je to naša šanca a príležitosť, naša povinnosť voči národu.

Možno je to trúfalosť chcieť toľko vecí odrazu: demokraciu, federáciu, socializmus. Ak ich však pochopíme ako súčasť vlastného života, budeme chcieť len toľko, čo sme voči sebe povinní: chcieť seba. Preto všetko, čo som povedal, menujem ľudským, nie politickým programom.

PAVOL ŠTEVČEK

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68.12. apríla 1968, str. 1. a 8.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1968, str. 1, a 7.

11/109/XI

Maďari kontra Slováci?

RUDOLF OLŠINSKÝ

„A na záver chcem konštatovať, že zo štyridsaťsedem pozvaných prišlo na našu schôdzu 117 ľudí." Predseda, ktorý toto povedal, sa nepomýlil. Nebolo tomu naopak. Na zakladajúcu schôdzu Klubu priateľov Matice slovenskej v Galante prišli ľudia (roľníci, remeselníci, robotníci, učitelia a iní) z celého okresu. Pozvaní aj nepozvaní, vítaní však boli všetci. Kde sú príčiny, dôvody, tohto záujmu? Udalosti posledných mesiacov prerušili národnostné príemerie na južnom Slovensku, (a nie iba tam), akýsi nanútený pakt, ktorý zakazoval či neumožňoval najmä dialóg medzi Slovákmi a Maďarmi. Schádzajú sa schôdze miestnych organizácií Csemadoku, prijímajú uznesenia, schvaľujú rezolúcie, získavajú nových členov, odporúčajú, žiadajú a tvárou v tvár tejto skutočnosti začínajú sa organizovať aj Slováci a pre nastoľovanie svojich národných a kultúrnych problémov nepoužívajú už iba tribúny vytvorené, ale usilujú sa vravieť z tribúny, ktorá sa v dávnych časoch osvedčila. Prečo práve Matica (jej kluby priateľov, či po zmene zákona odbory Matice) má v tejto oblasti podľa názoru tamojších ľudí pomáhať obraňovať záujmy Slovákov. Mohli by sme parafrázovať diskusiu na tejto schôdzi, vystúpenia uvážené aj rozhorčené, aby však nevznikol dojem, že už v jednom mraku vidíme dážď, odcitujeme radšej časti z rezolúcie zástupcov Slovákov z piatich južných okresov, ktorí sa zišli koncom minulého mesiaca. Ak diskusia a rezolúcia sa líšia pôvodom a formou, ich obsah je totožný. Ako vidia postavenie Slovákov na južnom Slovensku ich zástupcovia:

„Zatiaľ, čo pre občanov maďarskej národnosti vznikol kultúrny spolok Csemadok, a tým sa im dali možnosti rozvíjať ich národný a kultúrny život, po obmedzení zákonných práv Matice slovenskej... Slováci na južnom Slovensku nemali možnosť organizovať si svoj národný a kultúrny život... v oblasti školskej politike sa vyvinula priam paradoxná situácia, že deti zo slovenských rodín nemali možnosť získať základné vzdelanie v materinskej reči."

Jestvujúcim organizáciám, poväčšine zmiešaným sa nepodarilo riešiť dlho zamlčované problémy Slovákov na južnom Slovensku, nuž nečudo, že sa títo usilujú prebudiť k životu organizáciu, ktorá v minulosti bola vždy a bezvýhradne predovšetkým organizáciou národnou. Vytvorením slovenského spolku si Slováci na tomto území (na území so zmiešaným obyvateľstvom) chcú vytvoriť protiváhu výhradne maďarskému spolku, ktorý podľa ich názoru už dávno prestal byť iba kultúrnym spolkom a stal sa politickou silou. Vidí sa, že doterajšie mlčanie Slováci prerušili nielen preto, že dnešné časy na to dávajú možnosť, že spolužitie medzi Slovákmi a Maďarmi sa naštrbilo, ale najmä preto, lebo sa obávajú, že doterajší stav sa bude nielen kodifikovať, ale podmienky pre jestvovanie Slovákov na južnom Slovensku sa ešte podstatne zhoršia.

„V tomto období s veľkými obavami sledujeme tendencie, ktoré sa prejavujú u niektorých funkcionárov Csemadoku i v časti maďarskej tlače, Uj zsó... ako aj ilegálne organizované štvanie na dedinách proti Slovákom. Nacionalistické, šovinistické, priam iredentistické tendencie podnecované predsedom Júliusom Lörinczom... a jemu podobnými, narúšajú beztak narušené spolužitie národov a národností na tomto území a oživujú smutne známe myšlienky rozbitia republiky..." vraví sa v spomína-

nej rezolúcii. No nielen štvanie, ktorého pôvodcom sú často kariérističké a asociálne živly, znepokojuje Slovákov na tomto území, znepokojujú ich aj určité požiadavky, ktoré sa vyslovujú v súvise s právnym usporiadaním postavenia maďarskej menšiny na Slovensku a v republike.

Bezpochyby už dávno bolo na mieste vyjadriť postavenie Maďarov na Slovensku a v republike zákonom a z neho vyplývajúcimi inštitúciami. Ak sa to doposiaľ nestalo, nebolo to vinou Slovákov ale dôsledkom toho, že samotné postavenie slovenského národa v štáte bolo nenormálne. Nerovnoprávny národ nemôže poskytovať nijaké práva svojim nerovnoprávnym národnostným menšinám. Sa nemôže poskytnúť, ako sa aj stalo, ani nijaké práva údom svojho národa, najmä ak žijú na území so zmiešaným obyvateľstvom. Časté výčitky na adresu Slovákov (vy ste to, vy ste oni) neprichádzajú na správnu adresu. Za národnostnú politiku najmenej zodpovedajú Slováci. Slováci, ktorí na vlastnej koži dosť dlho skúšovali čo je to byť národom potláčaným, zneuznávaným si dobre uvedomujú, že demokracia je nevyhnutná. V mene demokracie si však slovenský národ nemôže dovoliť a nesmie dovoliť potláčať či znerovnoprávňovať ani časť príslušníkov vlastného národa, nemôže si dovoliť akceptovať nijaké požiadavky, ktoré by obrozovali suverenitu národa v hraniciach jeho územia, požiadavky, ktorých uskutočnenie by bolo prinajmenšom potenciálnym nebezpečenstvom, že k narušeniu suverenity nielen Slovenska, ale Československej republiky by mohlo dôjsť. Ak sa dnes členovia spolku Józsefa Attilu pýtajú, či maďarskí komunisti prídu pomôcť Maďarom na Slovensku vyriešiť ich národnostnú otázku, mpžno túto otázku považovať za zlý žart, za dôsledok neznalosti, ale aj za príznak čohosi, čohosi znepokojujúceho. Všetkých, ktorí si kladú takéto a podobné otázky treba upozorniť skôr či neskôr, ale radšej skôr, že sú československými štátnymi občanmi, žijúcimi na území Slovenska, a ako takí nemajú najmenšieho práva ani pokúšať sa spájať sa pri riešení našich vnútorných vecí s cudzími štátnymi príslušníkmi, či dovolávať sa zásahu cudzieho štátu.

Pozorne sme si prečítali rezolúciu ÚV Csemadoku, rezolúciu, ktorá ako celok i po častiach sa určite stane predmetom skúmania odborníkov, lebo najmä odborníci sa najskôr musia vyjadriť k navrhovaným zmenám Ústavy, k vytváraniu orgánov a inštitúcií. Je to rezolúcia v mnohom dobrá, ale mnohé v nej uvedené na jednej strane vyvoláva — zdá sa, že oprávnené — znepokojenie Slovákov, žijúcich v zmiešaných okresoch a na druhej strane nesprávne ambície a aspirácie časti maďarskej menšiny.

„Navrhujeme územnú reorganizáciu okresov s národnostne zmiešaným obyvateľstvom, okresy novoutvorené za územnej reorganizácie v roku 1960 prekážajú zbližovaniu a priateľskému spolunažívaniu národov a národností. Namiesto prehlbovania jednoty národov a národností slúžia za základ národnostných škriepok," vraví stanovisko. To je jednoduchý a výborný recept na riešenie vzájomných vzťahov, vravia zas Slováci v tejto oblasti: Vytvorme maďarské okresy a slovenské okresy, a ak sa nebudeme vidieť, stýkať, nebudeme sa škriepiť, ak sa nebudeme škriepiť, budeme sa zbližovať, čím sme si ďalej, tým sme si bližšie. Mimochodom podobný návrh na riešenie tejto otázky, pravdaže nie v takomto rozsiahlom meradle, majú aj niektorí Slováci v severnej časti rimavskosobotského okresu: svoje čisto slovenské obce chcú pripojiť k okresu Brezno, lebo v Rimavskej Sobote sa nevedia dohovoriť ani v obchodoch, ani úradoch. Iže urobíme to a budú obe strany spokojní. „Túto schôdzu sme zvolávali aj preto," povedal jeden z osnovateľov zakladajúcej schôdze v Galante, „lebo tu žijeme, tu robíme, tu máme domy a tu chceme zostať." V južnej časti Slovenska nie vinou územnej reorganizácie máme zmiešané okresy, ale už oddávna tam jestvujú zmiešané dediny. Čo urobiť v prípade vytvorenia čisto maďarských okresov so Slovákmi, ktorí tam žijú? Vysťahovať ich? (Dopočuli sme sa, že už sa ozývajú aj takéto hlasy.) Alebo ich donútiť, ak tam chcú zostať, aby sa naučili v týchto okresoch úradnú reč, maďarčinu, donútiť ich, aby z ich detí, ktoré budú nútené chodiť do maďarských škôl, sa stali Maďari? Ak sa dnes a najmä vďaka monopolnému postaveniu Csemadoku okresy, kde žije časť maďarského obyvateľstva kultúrne, športovo a všeličo inak orientujú skoro výlučne na juh, budú sa neskôr, keď budú čisto maďarské, orientovať viac na sever, na styky so slovenskými okresmi?

V rezolúcii galantského Csemadoku sa žiada, aby sa konečne zabudlo na staré „hriechy" (úvodzovky použila spomenutá organizácia). Na hriechy s úvodzovkami či bez úvodzoviek možno zabudnúť. Bude však dobré, ak ani jedni ani druhí nezabudneme na minulosť. Na minulosť, ktorú neformovalo iba príslušné spoločenské zriadenie, ale vzťahy k Slovákom aj všeličo iné. Spomienku na tisícročie boja za existenciu slovenského národa proti maďarskej väčšine nemôže vymazať ani dvadsaťročie existencie priateľského maďarského ľudového štátu. Nemôže túto skúsenosť vymazať najmä preto, že jestvuje skúsenosť ešte čerstvejšia. Skúsenosť spred dvanástich rokov. Od samého začiatku maďarských udalostí sa z maďarskej strany ozývali hlasy a nachádzali podporu medzi niektorými Maďarmi, žijúcimi u nás, ktoré žiadali pripojenie južného Slovenska k Maďarsku. To je fakt, ktorý nám nijaká slušnosť nesmie dovoliť zamlčať ani zabudnúť. Náš štát musí umožniť národnostiam národnostné a kultúrne vyžitie, urobiť všetko, aby sa cítili jeho plnoprávnymi občanmi, musí však mať záruky, že využitie týchto možností sa neobráti proti tým, ktorí to umožnili. V tejto súvislosti znepokojujú ako celok niektoré požiadavky, ktoré by sme mohli zaradiť do kategórie kultúrnych. „Podiel mládeže na vyučovaní materinského jazyka (maďarskom) na školách druhého stupňa... silno brzdí tak veľmi potrebný proces ekonomického a politického vyrovnávania... Umožniť, aby maďarské školstvo spravovali maďarské ustanovizne... Nariadením zaručiť pomerné prijímanie maďarskej mládeže na vysoké školy... Pre riadenie

a správu národnostných škôl... treba vytvoriť... potrebné vedecké a výskumné ústavy... Utvoriť vedecké a kultúrne ústavy, pracoviská a ustanovizne, zodpovedajúce potrebám národnostného bytia..." Skoro so všetkými týmito požiadavkami by sa dalo polemizovať jednotlivo, ale my si všimneme iba ich globálnu hodnotu: sú to všetko požiadavky, ktoré majú umožniť a urýchliť stav dokonalej izolácie, ale v celom stanovisku, nech ho prečítame odpredu dozadu, či naopak, niet okrem slov ani náznak nijakého návrhu, ktorý by mal umožniť, aby sa maďarská menšina vedela dorozumieť či už názorovo alebo rečou so slovenským národom, na ktorého území žije a s ktorým má žiť a spolupracovať.

Stanovisko ÚV Csemadoku (mimochodom vo formuláciách veľmi slušnej nejestvuje iba samo osebe. Vpadlo už do určitej, rokmi vytváranej klímy a v tejto klíme si ho vykladajú tak, ako mu rozumia, a chcú rozumieť. Ono inšpirovalo aj rezolúciu OV Csemadoku v Galante, ktorá je napísaná tónom búchania na stôl, čo by nebolo natoľko znepokojujúce, ako niektoré požiadavky v nej. Zatiaľ čo Slováci na južnom Slovensku vítajú návrat k zásadám Košického vládneho programu, táto rezolúcia vraví: „Žiadame revíziu Košického vládneho programu, čo sa týka národnostnej rehabilitácie, deportovanie, presídlenie prehodnotiť, dotknutých rehabilitovať, materiálne odškodniť, organizátorov zverejniť a zobrať na zodpovednosť." Ak sa takýto hlas ozve v západnom Nemecku, nazveme ho hlasom revanšistickým. Hoci sa tento hlas ozval u nás, v Galante, nemáme práva ani inej možnosti nazvať ho inak. Fakt, že sa ozval u nás, treba zdôrazniť a podčiarknuť, lebo vnútorné nebezpečenstvo revízie výsledkov druhej svetovej vojny je oveľa nebezpečnejšie ako žiadosti o takúto revíziu zvonku. Okrem toho nie je to hlas nezodpovedného jednotlivca, ale predstaviteľov jednej okresnej organizácie, ľudí, ktorí mali roky možnosť monopolne a nekontrolovane pôsobiť na našich maďarských spoluobčanov.

Niektorí maďarskí novinári a publicisti sa cítia dotknutí, že slovenská tlač venuje riešeniu otázok maďarskej menšiny málo pozornosti. Nazdávame sa, že skutočne bolo a je chybou, ak tlač neinformuje slovenskú a českú verejnosť o názoroch, ktoré sa na riešenie národnostnej otázky objavujú na stránkach maďarskej tlače a v maďarských organizáciách. Túto chybu treba napraviť.

Keď Antonín Novotný, známy svojím postojom k otázkam národov a národností, žiadal na pléne ÚV KSČ nielen federáciu, ale dôkladnú federáciu, sprvoti sme si mysleli, že iba, ako sa to často stáva, obrátil kabát. Nebolo to však obrátenie kabáta. Vidí sa, že lepšie, ako ktokoľvek z nás, si uvedomoval, aké dedičstvo v riešení národnostnej otázky nám zanechal a jeho volanie po dôkladnosti nebolo odobrením, skôr výhrážkou. Pri riešení vzájomných vzťahov medzi Slovákmi a Maďarmi sme sa v niektorých prípadoch dostali tam, kde sme nechceli. Nič však nie je stratené a nebude stratené, nesmieme však dovoliť, aby ktokoľvek z jednej či druhej strany sa na napätosti vzťahu prižívoval a budoval si na našich spoločných chrbtoch kariéru.

—

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1968, l. -a 7.

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1968, str. 1. a 6.

Federácia nie je diskusia

14/109/XI

Potreba federatívneho usporiadania našej republiky bola už deklarovaná. Zdá sa nám však, že treba neodkladne urobiť veľa konkrétnych opatrení, aby sa táto jedna z prvoradých myšlienok demokratizačného procesu stala skutočnosťou. Obrátili sme sa preto na niekoľkých členov stáleho aktívu spolupracovníkov publicistického oddelenia KZ s otázkou: Ako hodnotíte požiadavky a prípravy federatívneho modelu?

LADISLAV ŤAŽKÝ

Dnes už nielen u mňa, ale vôbec, nestojí otázka, či som za alebo proti federácii, ale kedy, s kým a ako. Slovenská národná rada už odhlasovala a aj vydala vyhlásenie verejnosti, že sa stavia za federatívne usporiadanie života našich národov. Ešte nedávno som si myslel, že takáto vážna vec, dotýkajúca sa národa ako celku, by sa mala dostať na fórum národa, t. j. do národnej diskusie. Teraz, po toľkých verejných zhromaždeniach všetkých zložiek národa, ktoré sa v posledných týždňoch uskutočnili, si myslím, že to už nie je potrebné, lebo sa ukázalo, že slovenský národ je v „drvivej" väčšine za konečné vnesenie poriadku do spolužitia Čechov a Slovákov, ba rozširuje svoju požiadavku aj na rozšírenie práv živoriacej slovenskej národnostnej menšiny v európskych štátoch (najmä v susedných štátoch) aspoň približne na takú úroveň práv, aké požadujú národnostné menšiny susedných štátov u nás. Myslím si, že je nielen najvyšší čas, ale že prišla posledná hodina, keď v Európe nesmie byť potláčaných a potláčajúcich národov. Hnutie za národné práva dnes považujem už v najväčšej miere za otázku psychickú. Národnostná nerovnosť kríči priveľmi aj pri všetkých ostatných slobodách a najviac podkopáva internacionalizmus.

Pri tejto príležitosti chcem upozorniť (ale už ani neviem koho), aby nám na Slovensku nebol ľahostajný osud tých Slovákov, ktorí sa prestahovali z Maďarska, Rumunska, Juhoslávie, Poľska a iných štátov domov, do starej vlasti, najmä tých, ktorým sme ponúkli usadlosti na južnom Slovensku a v českom a moravskom pohraničí, aby sme sa starali o ich veľmi ubité, u mnohých už dnes dobrovoľne (prostredím) potláčané národné povedomie, aby sa doma necítili ako v cudzine, aby sme im zabezpečili odborné vyučovanie slovenčiny na všetkých školách na území Slovenska, aby nám pri dorozumení nebol hlavným problémom jazyk.

Dúfam, že ani touto poslednou vetou nemusím nikoho prosvedčať, že ak teraz hovorím o problémoch národnostných, že nie som za demokratizáciu. Bez socialistickej demokracie nebude ani národnej, ani národnostnej slobody, ale ani opačne.

JÚLIUS STRINKA

Z toho, čo sa doteraz o spôsobe štátoprávneho usporiadania vzťahu našich národov povedalo a vyhlásilo, možno jednoznačne usúdiť, že doterajší tzv. asymetrický model je neudržateľný, že je nevyhnutné nahradiť ho federatívnou štátnou formou. Ujasnenie si tohto faktu je v porovnaní s tým, čo bolo pred niekoľkými mesiacmi alebo dokonca týždňami, veľkým pokrokom na ceste k demokratickému riešeniu národnej otázky. Súčasne však treba povedať, že v danom momente to už začína byť málo. Všeobecnými vyhláseniami sa celá vec nepohne dopredu. Je veľmi naliehavé, aby príslušné slovenské i celoštátne orgány urobili čím skôr konkrétne opatrenia, ktorými by sa prakticky zabezpečila a urýchlila príprava štátoprávnej reformy. Podľa mojej mienky niet vážneho dôvodu odkladať vypracovanie a prijatie ústavného zákona, ktorým by sa udelila patričná právomoc slovenským národným orgánom, oddelila zákonodárna a výkonná moc, zriadili nové potrebné orgány a pod. To všetko je možné aj v rámci existujúcej štátnej formy. Súčasne je však žiaduce urýchliť vypracovanie novej ústavy. Nazdávam sa, že jedným z prvých aktov budúceho Národného zhromaždenia, ktoré vzíde z najbližších volieb, by mal byť akt prijatia Ústavy Československej federatívnej socialistickej republiky.

Mám ešte tri poznámky:

Nazdávam sa, že slovenské orgány by mali pripraviť svoj vlastný variant ústavného zákona, ako aj príslušných pasáží novej Ústavy, že verejnosť by sa mala oboznámiť aj s týmto variantom. Definitívne formulácie by mali vzísť z konfrontácie tohto variantu a textu, ktorý pripravia celoštátne orgány. Pritom by sa táto konfrontácia mala diať pred tvárou verejnosti, formou otvorenej diskusie na stránkach tlače, v rozhlase, televízii, na zhromaždeniach občanov. To po prvé.

Po druhé — znepokojuje ma skutočnosť, že v českom prostredí sa zatiaľ pomerne málo urobilo pre pozitívne vysvetlenie potreby federatívneho usporiadania vzťahu našich národov. Adresujem to jednak ako občiansku výčitku predstaviteľom Slovenska v celoštátnych orgánoch, ktorí by tam podľa mojej mienky mali oveľa energickejšie a jednoznačnejšie čímsi stanovisko slovenského národa, ale aj ako súdružskú pripomienku predstaviteľom pokrokových a demokratických síl českého národa, ktorí by podľa mojej mienky mohli urobiť veľmi dobrú prácu, aby sa česká verejnosť náležite pripravila na vstup do federatívneho modelu.

Tretia moja poznámka sa týka povahy federácie. Treba mať na pamäti, že aj federácia môže byť rôzna. Môže byť taká, v ktorej sa dôsledne rešpektuje subjektivita národov a integračné väzby medzi nimi sa — či už ide o politiku, ekonomiku, o kultúru, vedu alebo ktorúkoľvek inú oblasť — vytvárajú na základe slobodného rozhodnutia a pod zvrchovanou kontrolou národných subjektov, a môže byť taká, v ktorej je prevaha moci sústredená v centrálnych federálnych orgánoch, takže slabší partner môže byť aj vo federatívnom zväzku naďalej znevonprávňovaný. Preto je veľmi dôležité, aby sa vo federácii našla optimálna miera rozloženia moci, aby základným nositeľom moci boli demokraticky ustanovené národné reprezentácie a aby moc federálnych orgánov bola odvodená z moci národných subjektov, a nie naopak. V opačnom prípade by sa totiž ani federatívny model

nelíšil veľmi od tzv. asymetrického modelu, ktorý je svojou podstatou nedemokratický.

ANTON RAŠLA

Na Slovensku vzniká mienka, že z celého mohutného politického rozmachu ostalo iba platonické deklarovanie nového štátoprávneho usporiadania republiky vo forme symetrickej. Niektorí publicisti sa totiž v posledných týždňoch pokúšajú určiť vzájomný vzťah medzi dvoma požiadavkami, ktorých riešenie má byť určujúcim znakom našej novej politiky. Je to požiadavka demokratizácie a federácie a ide o to, čo má dostať pri realizácii prioritu. Aj ja si myslím, že jedinou cestou, po ktorej sa náš národ dostane na úroveň pokrokového moderného života v podmienkach socialistickej spoločnosti. V tomto čase sa však zdá, ako keby sme nemali argumentov voči úprimne alebo aj falošne vyslovovaným obavám, že ak by tento národ slovenský bol ponechaný sám na seba, ak by si vládol vlastnými národnými orgánmi, prevládnu tu konzervatívne (ba používa sa aj termín: reakčné) elementy. Z takto vyslovenej obavy sa potom eskamotérsky vyvodzuje záver, že federalizácia môže ohroziť demokratizáciu, a že teda musíme vopred žiadať demokratizáciu a až potom pomýšľať na federáciu. Tá neviera vo vlastné pokrokové sily ide niekedy až tak ďaleko, že voláme na pomoc Čechov, aby nás sem prišli demokratizovať.

Myslím si pravý opak. Demokratizáciu na Slovensku musia vykonať slovenské národné orgány, aby v budúcnosti nikto nemohol vykrikovať, že nám to niekto nanútil alebo darom priniesol, tak ako kedysi slovenskí klerikáli obviňovali Čechov, že sem priniesli pokrokárstvo a že tento tichučký poslušný holubičí národ pokazili modernosťou. Nik nesmie v budúcnosti považovať socialistický obsah slovenskej kultúry za cudzí, zvonku vnesené teleso. Len my sami máme právo i historickú povinnosť potláčať vo vlastnom národe konzervatívne alebo reakčné prežitky, aby sme dospeli k modernej pokrokovej československej integrácii v oblasti kultúry a ideológie. Keby nám to mal robiť niekto iný, buďte sa na to náš ľud div s nedôverou a bude v tom šípiť (niekedy aj nespravodlivo) iný, skrytý zámer. Federácia je teda prvým krokom, akýmsi východiskovým postavením, z ktorého môžeme úspešne vykročiť k ďalšej demokratizácii. Preto nemožno odkladať riešenie symetrického modelu, lebo tým sa ohrozí demokratizácia na Slovensku — ba akákoľvek demokratizácia v tomto štáte vôbec. Skorému uskutočneniu federácie nebránia nijaké problémy ani technicko-právne ani politicko-právne. Legislatívne spracúvanie textu novej ústavy je otázkou najvyšší pár mesiacov a je to celkom realistická, že by sme do dňa osláv 50. výročia vzniku československého štátu vkročili už ako socialistická federatívna republika.

Je otázka, čo budeme robiť v oblasti demokratizácie, až uskutočníme federáciu? Vytýčime si heslo Lex civium dux (jedine zákon je vodcom občanov). V modernom demokratickom štáte — a tak si našu socialistickú federáciu predstavujeme — sú postavené veľmi viditeľné a neprekročiteľné hranice medzi anarchiou a slobodou občana. Sloboda a osobná integrita občana môže byť totiž ohrozovaná nielen integrovanou štátnou mocou v rezorte bezpečnosti, ale aj živelne vzniknutou nekontrolovateľnou mocou masových komunikačných prostriedkov, ak by ich prevádzkári prestali pociťovať povinnosť autodisciplíny. Ak je správne volanie, že neslobodno ponechať občana v absolútnej moci štátnych inštitúcií (t. j. dať ho napospas štátu), musíme uznať za správne aj volanie, aby tu bola účinná garancia, že občan sa nedostane na milosť a nemilosť zvôle publicistov z oblasti tlače, rozhlasu alebo televízie. Garantom tu musí byť zákon a silné orgány, ktoré budú vedieť literu zákona realizovať stoj čo stoj. Občan môže mať demokratickú slobodu len vtedy, keď je chránený aj voči inštitúciám aj voči jednotlivcom. Bude to zákon, ktorý bude spupných krotiť a slabým pomáhať.

ĽUBOMÍR LIPTÁK

Vyhlásenie SNR z 15. marca 1968 o federatívnom usporiadaní štátu je vlastne v poradí už štvrtým revolučným aktom Slovenských národných rád. Práve v tomto roku spomíname 120. výročie vystúpenia prvej Slovenskej národnej rady v r. 1848, 50. rokov od Martinskej deklarácie druhej SNR, 25 rokov od vzniku a Vianočnej dohody tretej SNR. V takých rôznych obdobiach a za celkom odlišných okolností tieto štyri akty mali jedno spoločné: chceli zabezpečiť slovenskú svojbytnosť a odbúrať či povaliť nedemokratické režimy. To je tradícia cenná a krásna, zatiaľ však trocha strpčovaná poznaním, že tieto zámery padli v minulosti za obeť neskoršej evolúcii, porevolučným obdobiam, v ktorých už neplatilo odhodlanie, bojovnosť, ale uplatnila sa väčšia sila, bohatstvo, bezohľadnosť neslovenských či protislovenských záujmov a predstaviteľov.

Práve osudy troch slovenských revolúcií varujú, že dobyté pozície treba opevniť a zabezpečiť. Ak to v minulosti hádam ešte nebolo možné, dnes má slovenská politika k dispozícii plnú nebývalú širokú podporu veľkej časti obyvateľstva, ale aj to, čo prv nemala, disponuje časťou štátnej moci. Bude mať však tieto výhody, ktoré by jej mohli závidieť predchodcovia z r. 1848, 1918, 1944/45 dlho, vždy? Nemýli si niekto dnešnú nádej, ktorú ľudia do nových pomerov a vedenia vkladajú, s dôverou? Nádej, to je viera v možnosť zmeny k lepšiemu, od dôvery ju však oddeľuje ešte hlboká priekopa, cez ktorú môže postaviť most iba presvedčivý čin. A aký čin dnes viac zodpovedá jasne prejavenej vôli od Bratislavy až po Sobrance ako urýchlená uskutočnenia demokratickej federalizácie štátu?

To je podľa môjho presvedčenia práve ten čin, ktorý, ako sme sa učili na tých školeniach, je „hlavným" ohnivkom v reťazi, ktorú pohne nielen horou nakopaných problémov. Čakať tu dlho nemožno — nádej je krehká vec. Ak sa nezmení v skutok, môže čakať dnešnú slovenskú politiku osud tých jej predchodcov, do ktorých sa tak isto vkladali nemalé nádeje. Zo slovenských politikov stanú sa zas iba reprezentanti „politiky na Slovensku", čaká ich prinajlepšom skromná existencia výpravcov osobných vlakov na zastrčenej stanici. Rýchlikom budú iba salutovať.

Ak nebude totiž naše právo hneď, už v tomto revolučnom období zabezpečené, môže nasledovať hra v našich dejinách tak často hraná, že vyvoláva údiv nad nevynachádzavosťou jej režisérov. Malé ústupky, sprevádzané iba sľubmi vo vnútorných vzťahoch, namiesto dočasného minima stanú sa prinajlepšom trvalým maximom, hneď ako opadne revolučná či krízová doba. Na scénu vtedy vstúpi faktická prevaha silnejších, proti slovu a proklamáciám o práve platí moc, znásobená ešte násilne prisvojenými výhodami, pozíciami a nadprávami z minulosti. Je malou útechou, že táto operácia sa obyčajne robí s narkózou hlučne hlásaných „vyšších" záujmov, či už celej monarchie, štátu, tábora, Európy alebo celého vesmíru. Samozrejme, demagogicky stavaných do nepriestrelného protikladu s „úzkymi", provinciálnymi" požiadavkami Slovákov, ktorí si už najmenej 120 rokov nechcú vyhodiť z hlavy, že aj oni majú právo byť rovnocennou súčasťou týchto ináč účtyhodných „vyšších zložiek". Nechápu, že majú aspoň také právo kormidlovať vlastnú loď ako tí, čo ju

KULTÚRNY ŽIVOT, č. 15/68, 12. apríla 1968, str. 1. a 6.

vodili s fatálnou pravidelnosťou na plytčinu či skalisko.

Toto nemá byť v žiadnom prípade konfesia pesimistu, iba konštatovanie historika, na ktorého z niektorých dnešných a nie bezvýznamných hlasov a rôznych „stanách" federalizácie, dlhodobom „uvažovaní" atď. zaviala nedobrou minulosťou.

JURAJ FABIAN

Agitovať za federatívne usporiadanie, presvedčať slovenského čitateľa o jeho potrebnosti by bolo prilievaním vody do Dunaja. Každý objektívny a vnímavý pozorovateľ spoločenského pohybu na Slovensku potvrdzuje, že volanie po federatívnom usporiadaní republiky, po skoncovaní s hrubými deformáciami v národnostnej politike a s negatívnymi dôsledkami asymetrickej štruktúry je výrazom zmýšľania a vôle všetkých vrstiev slovenskej spoločnosti. Za socialistické federatívne usporiadanie na plenárnej schôdzi 15. marca 1968 sa jednoznačne vyslovila aj politická reprezentácia Slovenska — Slovenská národná rada. Je preto len prirodzené, že hlasy, ktoré hovoria o federatívnom modeli iba ako o jednej z možných alternatív, o ktorých treba ešte uvažovať, alebo ktoré sa síce vyslovujú za federatívny model, ale chcú jeho realizáciu odsunúť až do ďalekej budúcnosti, vyvolávajú v slovenskej spoločnosti nedôveru, znepokojenie a odpor. Tieto pocity vyvierajú aj z nedobrých historických skúseností s nerealizovanými sľubmi a slávnostnými záväzkami v období prvého i druhého odboja.

Kritickú analýzu si zaslúži aj argument dôvodiaci nepripravenosťou českej verejnosti. Veď názor, akoby o postavení, a uplatňovaní práv menšieho národa vo viacnárodnom štáte mali rozhodovať vôľa, alebo dokonca isté psychické rezíduá väčšieho národa, je na míle vzdialený demokratickým princípom spolužitia socialistických národov v spoločnom štáte. Preto je neobyčajne dôležité, aby česká tlač a ďalšie masové médiá omnoho intenzívnejšie rozvíjali pravdivé osvetľovanie tejto problematiky. Ide tu o štátnické poslanie v pravom zmysle slova a treba len ľutovať, že boli roky — ako nedávno pripomenul v Literárních listoch Jaroslav Putík — iba „nadšeneckou činnosťou historika Hübla a hŕstky ďalších vedeckých pracovníkov". Najmä mladá česká generácia by mohla oživiť tradície progresívneho a realistického prístupu k slovenskej problematike, ktorá sa tak výrazne prejavila medzi antifašistickou mládežou združenou za okupácie v skupine Prúdový, uvedomujúcou si, že len realizácia sebaurčovacieho práva a federatívnej štruktúry sa môže stať spoľahlivou základňou spoločnej štátnosti Čechov a Slovákov.

Polstoročie existencie Československej republiky sa zapísalo mnohými pozitívami do dejín našich národov. No z análov piatich desaťročí nemožno odstrániť skutočnosť, že za toto obdobie sa nevyriešil jeden zo základných problémov republiky — rovnoprávnosť slovenského národa, demokratické usporiadanie vzťahov našich národov. Je zrejmé, že mnohé otrasy a neduhy tohto polstoročia vyvierali práve z nerovnoprávnej hegemonistickej koncepcie štátnej idey. Realizácia federatívnej štruktúry, symetrického modelu je preto v tomto päťdesiatom jubilejnom roku priam kategorickým imperatívom, vyvierajúcim z najvlastnejších záujmov oboch našich národov, z demokratických a socialistických cieľov našej spoločnosti.

JÁN UHER

„Když federaci, tak důsledně!" vyhlásil na poslednom zasadnutí ÚV KSČ dokonca už aj Antonín Novotný. Sa ešte vraj aj dodal, že „ak dnes žiadajú slovenskí pracujúci federáciu, tak som za, pretože predovšetkým od nich závisí, ako chcú usporiadať svoj vzťah k českému národu, k Československej republike a my, Česi, to musíme bez výhrad rešpektovať."

Keby bol toto vyhlásenie Antonín Novotný urobil, keď bol pri moci, keď bol — tak povedzme — na vrchole moci, a nie až v apríli 1968, keby ho bol urobil aspoň v roku 1963, keď mu — aj iným — Miloš Gustorovský poslal obsiahly stostránkový elaborát o federácii, keby sa bol aspoň vtedy zamyslel a povedal: poďme sa teda opýtať slovenského národa, či by to v tej federácii nebolo predsa len lepšie a spravodlivejšie, keby nebol namiesto toho aj naďalej nahánal slovenských nacionalistov, mohol byť v istom zmysle slávny človek. Prinajmenšom nemusel odchádzať s takou potupou, ako odchádza dnes napriek svojim vyhláseniam.

Vyjdime však z faktu: aj Antonín Novotný je už za federáciu. Kto môže byť teda ešte v tejto republike proti? Podľa toho by mala byť federácia už hotová a nezvrátiteľná vec.

Také jasné to však nie je. Však-že? Sa „hotové" nie je takmer nič. Aspoň nie nič hmatateľné. Jediným doterajším výsledkom je, že sa akoby prebojovala myšlienka federácie, jej idea. A idey, ako vieme, nie sú hmatateľné, kým sa nezačnú meniť na skutok a činy.

Správne sa v nadpise tejto ankety podotýka, že myšlienka federatívneho usporiadania Československej socialistickej republiky bola doteraz ešte len „deklarovaná". Aj to nie všade a všetkými, ktorých jednoznačné vyjadrenie sa v tejto životne dôležitej otázke očakávalo a očakáva. Chýba najmä vyjadrenie niektorých vrcholných ustanovizní. Niektoré individuálne vyhlásenia činiteľov sú viac ako nejednoznačné a vyhýbavé. Nemálo bude akísto aj takých, ktorí si v duchu myslia, že terajšia vina prehrmí, romantické nálady Slovákov opustia, a potom sa uvidí, či sa prípadne nevystačí s kozmetickými úpravami a „naplnením" doterajšieho asymetrického usporiadania.

Ak takýto špekulanti sú — a určite sú — treba im dôrazne pripomínať, že v tomto prípade si skutočne zahrávajú s ohňom.

Preto sa musí v tejto veci začať konať. Uvážlivo? Prosím, ale nie na dlhé lakte! V Čechách sa napríklad, pokiaľ viem, neobjavila ešte ani jediná publikovaná úvaha, ako by mala vyzerať Česká národná rada. Nevelmi sa súdruhovia priberajú do aj len do konkrétnejšieho rozmýšľania a takomto orgáne, ktorý by mal byť jedným v prvých článkov, odkiaľ prácu začať.

Nech sú slovenské národné orgány akékoľvek, ale sú. V Čechách národné orgány nie sú. Lebo český národ ich doteraz ani nepotreboval, keďže mu ich viac ako vynahrádzala centrálna vláda. Symetrický model si ich však vyžaduje. Preto sa mi vidí, že táto je len prvý článok, od ktorého by sa malo začať, a ktorom sa však vo vlastnom českom národe nezačalo poriadnejšie ešte ani uvažovať. Keď bude toto jasné a prebojované, keď sa prístúpi k tomuto, na ústrednej vláde sa už potom spoločnými silami dohodneme. Veľa tu teda závisí od českého národa, od českých súdruhov. Túto otázku zrejme dôkladne preveria ich pokrokovosť a demokratickosť: ich, aj naše, bratstvo. Pričom, ísteže, bude treba doriešiť aj veľa ďalších otázok. Otázku menšín atď.

Nie sú to otázky vzhľadom na minulosť jednoduché, ale zas ani nie také neprekonateľné, aby sa nemohli riešiť, ak sa naozaj riešiť chcú. Nie až kedysi v budúcnosti, ale hneď. Za odôvodnené považujem preto požiadavku: ak už nemôžeme hneď vypracovať novú ústavu, vydajme o riešení tejto otázky aspoň ústavný zákon. A začnime ho pripravovať hneď.

Vieme, že aj federácia je sama osebe iba forma. Súhlasím s tým, že federácia je neoddeliteľne od demokratizácie, že na Slovensku napríklad federácia s určitým typom ľudí na čele, by mohla byť „rovnakým nešťastím ako ich dirigovanie bez federácie". Jadro veci je však v tom, že uskutočnenie federácie predpokladá neobyčajne hlboký zásah do doterajšieho vládneho, výkonného a riadiaceho aparátu. Prakticky predpokladá jeho rozpustenie a federatívne znovavybudovanie. A práve pritom by sa mali vynikajúco vyriešiť aj demokratizačné úlohy s novými vedúcimi ľuďmi a so skvalitneným aparátom. To je však zároveň aj hlavná príčina i vysvetlenie, prečo je vec taká „ťažká", prečo sa mnohí do nej nehrnú. Na to nesmieme zahudnúť.

Teda: keď federáciu, tak niečo dôsledne, ale najmä stotožne a rovnoprávne. V záujme obochnárodov i národností, v záujme republiky. Zle by bolo, ak by sa k nej pristupovalo podľa zjavných či skrytých vyhrážok à la: „Chtějí-li Slováci federaci — mají jí mít. Uvidí zač je toho loketí" Takýto vynútený štart by mal byť tým posledným, čo by sme si mali navzájom želať. Ak by k nemu došlo, vypálili by zle, ale však len pre Slovákov.

KULTÚRNY ŽIVOT, č.15/68, 12. apríla 1968, str. 5.

Katolíci a dnešok

17/109/XI

/ Výňatok /

Uplynulých dvadsať rokov bolo pre nás katolíkov trpkých, bolestných a ťažkých. Biskupi a ordinári nemohli slobodne vykonávať svoju cirkevnú jurisdikciu, veď mali pridelených vládnych splnomocnencov, ktorí kontrolovali ich účinkovanie, oni preberali úradnú poštu, oni ju otvárali a každý spis, ktorý biskupský úrad vybavil, musel ísť cez ich ruky. Toto bol prechmat neodôvodnený nijakým predpisom, ba protiviaci sa nášmu ústavnému zákonu. Podobne aj okresní a krajskí cirkevní tajomníci často zasahovali do výkonu jurisdikcie biskupov a ordinárov.

Najmä by bolo potrebné n o v e l i z o v a ť naše cirkevné zákonodárstvo, pochádzajúce z r. 1949, lebo vôbec neberie ohľad na Cirkevný zákonník, štátnym orgánom dáva takú právomoc, ktorá prislúcha len biskupom, napr. od predchádzajúceho štátneho súhlasu závisí ustanovenie duchovných na miesta duchovnej správy, štátny orgán môže duchovnému štátny súhlas odňať, čo sa, bohužiaľ, často stávalo len preto, že duchovný bol svedomitý a horlivý v plnení svojich kňazských povinností.

Dve teologické fakulty boli zriadené štátom bez súčinnosti cirkevnej vrchnosti, podľa cirkevných predpisov nie sú kanonicky erigované, čo je pravá anomália.

Teraz, keď kňazstvo a veriaci sú oddaní nášmu socialistickému zriadeniu a sú štátotvorným elementom v najlepšom zmysle slova, bolo by načase zákony, pochádzajúce z čias nedôvery, z čias povojnových, ktoré mali silne protickrkevný a protináboženský ráz, prispôsobiť tým časom priateľstva a vzájomnej dôvery, ktoré v cirkvi inauguroval pápež Ján XXIII. a ktoré terajší pápež Pavol VI., apoštol pokoja a mieru, nielen udržuje, ale aj prehlbuje.

Nechcem ďalej rekriminovať, iba stručne načrtnúť, ako odčiniť krivdy a upraviť pomer cirkvi a štátu k obapolnej spokojnosti.

a) Umožniť Apoštolskej Stolici, aby mohla riadne zaplniť všetky uprázdnené biskupské miesta a uzavrieť s touto Apoštolskou Stolicou rozumnú dohodu o všetkých otvorených cirkevnopolitických otázkach.

b) Umožniť úradný styk biskupov a ordinárov so Sv. stolicou.

c) Priznať plné právo cirkvi na výchovu kňazského dorastu. Je to pre cirkev životná otázka.

d) Odčiniť krivdu páchanú na katolíkoch byzantského obradu (gr. kat.), aby mohli mať svoju cirkevnú organizáciu.

To, čo sa stalo s grékokatolíkmi, že jednoducho mocenským a administratívnym zásahom boli prepísaní na inú cirkev, upamätúva na smutné obdobie, keď vládla zásada Cuius regio, eius religio.

e) Všetky rehoľné rády a kongregácie u nás de jure jestvujú, ale policajným zákrokom boli de facto zlikvidované. Odčiniť aj túto krivdu. Tým, že rehoľné osoby boli rozrúsené po celej republike a zamestnané v rozličných odboroch, dokázali a dokazujú svoju vysokú, každému imponujúcu mravnú, občiansku a pracovnú morálku. Katolícka cirkev a jej veriaci sa nazdávajú, že aj naša spoločnosť by obnovou rehoľí a kláštorov len získala.

Pravda od r. 1950, keď rehoľné osoby boli skoncentrované, mnoho sa zmenilo, a preto riešenie tejto otázky nie je jednoduché. Predsa by sa malo pravda, hľadať uspokojivé riešenie a odčiniť túto veľkú krivdu, d o h o d o u s postihnutými a ich predstavenými, nie bez nich.

f) Výchova mládeže je dnes veľkou starosťou nás všetkých. Právo rodičov na výchovu detí je právo prirodzené, a preto, ak rodičia žiadajú náboženskú výchovu svojich detok, treba im toto právo nielen priznať, ale aj zabezpečiť.

g) Katolícka cirkev má u nás dve účelové zariadenia: Spolok sv. Vojtecha a Ústrednú karitu na Slovensku. Treba priznať cirkvi právo, aby si tieto svoje účelové zariadenia sama mohla spravovať a aby Spolok sv. Vojtecha v Trnave, táto záslužná ustanovizeň aj pre náš národný život a veľké státisíce našich krajanov žijúcich v zahraničí, mohla plniť svoje pôvodné poslanie: vydávať pre veriacich katolíkov knihy, a to nielen modlitebné a katechizmy, ale aj katolícku literatúru, ktorá katolíkom dnes, v týchto pokoncilových časoch, tak veľmi chýba.

h) Rozhlas a televízia sú majetkom všetkých občanov, a preto je spravodlivé, aby tieto komunikačné prostriedky slúžili aj náboženským potrebám veriacich, t. j. aby sa v rozhlase a v televízii umožnili aj náboženské vysielania.

i) Katolícka verejnosť právom očakáva, že v súlade so súčasným demokratizačným procesom veriaci nebudú trpieť ujmu preto, že sú veriacimi, a nebudú diskriminovaní ako občania menej spoľahliví a menej štátotvorní.

Naša katolícka verejnosť ďalej právom očakáva, aby jej predstavitelia biskupi, mohli o týchto, prípadne o iných problémoch rokovať so zodpovednými činiteľmi. Z ich strany žiadame o dôveru a porozumenie.

Dr. EDUARD NÉCSEY
biskup

ROLNÍCKE NOVINY, 10. apríla 1968, str. 1. a 3. 18/109/XI

KONIEC DVOCH GENERÁLOV

[illegible]

ÚTEK A SMRŤ O O ČOM HOVORIL ŠEJNA? O ŽIVOTNÉ ROZPORY O LISTY NA ROZLÚČKU? O KEDY SA CHYSTAL ŠEJNA NA CESTU?

Našu verejnosť vzrušili začiatkom tohto roku dvaja generáli. Generálmajor Šejna a generálplukovník Janko.

Okolnosti okolo útieku jedného a samovraždy druhého nie sú doteraz celkom objasnené a vyšetrujúcim orgánom dá ešte veľa práce, kým definitívne uzavrú obidva prípady.

Prečo spáchal generálplukovník Janko samovraždu? Výsledky pátrania, ktoré ešte nie sú zakončené, už teraz objasňujú motívy, prečo generál siahol po pištole. Do popredia vystupuje politický motív. Šejna, ako dobre vieme bol najmä v poslednom čase veľmi aktívny V tom čase sa dostáva častejšie do styku s generálom Jankom, i keď priateľstvo medzi oboma vysokými dôstojníkmi nikdy nebolo. Obsah rozhovoru medzi Šejnom a Jankom je síce neznámy, ale dá sa predpokladať, že sa týkal decembrového a januárového zasadania ÚV KSČ.

Aj keď je dnes dokázané, že v onýchpohnutých dňoch nebolo zneužité vojsko, je tiež zistené, že niektorí vysokí vojenskí velitelia sondovali v jednotkách pôdu a zisťovali náladu v armáde v súvislosti s rokovaniami a obrodným procesom v KSČ.

Aj keď generálplukovník Janko mal niektoré názory spoločné so Šejnovými, nemal prsty v kriminálnych machináciách, ktoré Šejna podnikal, či už s ďatelinovým semenom alebo iným tovarom. Janko bol rozporný človek, do strany vstúpil až po roku 1948 ako kandidát. Predtým jeho postoj nebol k strane zvlášť priaznivý, ale potom, ako sa stal členom KSČ, myslel to úprimne nielen s armádou, ale aj s politikou Bol to človek, ktorý prežil mnoho životných nárazov a zakaždým prežíval duševnú krízu. Bolo obdobie, kedy chcel opustiť armádu a potom pri inej príležitosti chcel opustiť republiku a vysťahovať sa do Sovietskeho svázu. Tieto osobné rozpory hrali v jeho živote značnú úlohu. Demokratizačnú vlnu, ktorá nastala v januári tohto roku, neprijal ľahko.

V jeho zápisníku, ktorý zostal, sa zachoval koncept listu, ktorý písal len tak na nečisto súdruhovi Dubčekovi, Novotnému, súdružke Mikovej do Ostravy a ďalším. Tie listy už neodoslal, ale bolo v nich Jankovo osobné vyznanie k situácii. Mal pocit, že udalosti sa uchyľujú doprava a že niektorí ľudia, ktorí sa stali hovoriacimi progresívnych smerov hodnotia Janka negatívne.

Janko bol chorý, mal rodinné starosti a dostal sa so svojimi názormi do konfliktnej situácie. Išiel na Strahov, vystúpil z auta a po krátkej prechádzke sa zastrelil. Sovietski dôstojníci, medzi nimi generál, ktorí boli v ten deň tiež na Strahove a o ktorých sa tiež v súvislosti so smrťou generála Janku začalo hovoriť, prišli na tie miesta hodinu aj pol po smrti generála.

* * *

Čo do dôležitosti je v generálovej histórii určite na prvom mieste Šejna Ani jeho prípad nie je zďaleka ukončený. Už preto nie, že sa nezaoberal len zlodejstvom. Nemôže nás preto teraz veľmi vzrušiť, že semená, s ktorými obchodoval, predával priamo i v Národnom zhromaždení a že ich kupovali pre svoje družstvá, ba dokonca i niektorí poslanci doporučovali ako kupcov aj svojich známych. To je v celej tejto histórii vlastne veľkým otáznikom.

Hovorí sa o pasoch, s ktorými Šejna, jeho syn a milenka vycestovali. Bolo by hádam treba položiť takúto otázku: v čase, keď bol Šejna ešte tajomníkom hlavného výboru KSČ na Ministerstve národnej obrany, bol tajomníkom hlavného výboru KSČ na Ministerstve vnútra človek, ktorý je teraz už dlhší čas vedúci Hlavnej správy pasov a víz. Poznali sa obaja tajomníci a vyplývali z toho pre Šejnu výhody?

Ťažko na to odpovedať. Na scéne sa však objavil aj akýsi civil. Muž, niekoľkých zamestnaní, človek bez finančných starostí, ale s dobrými známosťami. Tohto muža, ktorý sa tiež točil okolo Šejnu, som videl aj pri januárovom zasadaní v kuloároch Národného zhromaždenia. Čo tam hľadal, aká je jeho úloha v celom prípade, sa možno skoro dozvieme. Ale tento muž, ktorého meno nebolo doteraz verejne vyslovené, možno objasní niektoré nové okolnosti, s ktorými je treba počítať. Šejna sa asi k ceste do USA nerozhodol v poslednej chvíli.

K. HÁJEK

Čo s našim klubom?

Ako sme už čitateľov informovali, pred rokom sa mala zísť valná hromada Klubu poľnohospodárov na Slovensku. Klub sa mal stať akousi spoločensko-záujmovou organizáciou poľnohospodárov, potravinárov, pracovníkov poľnohospodárskeho školstva a výskumu. Skrátka, vtedy pred rokom sa mala vytvoriť akási stavovská organizácia nášho agrokomplexu.

Argumenty, ktorými sa vtedy vysvetľoval zákaz ustanovenia takejto organizácie, znel:

1. Bola by to nová spoločenská organizácia, ktorá by musela byť v Národnom fronte, čo vraj nie je myslíteľné;

2. Vytvorenie takejto organizácie by sa prakticky rovnalo obnoveniu jednotného zväzu slovenských roľníkov, čo je myšlienka nebezpečná a politicky škodlivá;

3. Nič také v Prahe nemajú a preto niet dôvodu vytvárať klub na Slovensku.

A tak na príkaz z vyšších miest musel prípravný výbor telegramom odvolávať riadne zvolané ustavujúce valné zhromaždenie. Na svojom poslednom zasadnutí prípravný výbor konštatoval, že takýto zásah bol nesprávny, nedemokratický a vrchovate škodlivý. Preto sa urýchlene opäť rozhodli prípravné práce okolo zvolania ustavujúceho valného zhromaždenia Klubu poľnohospodárov na Slovensku.

Aká má byť funkcia Klubu?

Názory na celkovú činnosť sa zatiaľ rozchádzajú. Jedna skupina navrhuje, aby sa Klub poľnohospodárov stal samostatnou organizáciou, ktorá by popri funkcii odborového zväzu spĺňala aj požiadavky poľnohospodárov a potravinárov na ich plnoprávnu spoločenskú organizáciu, ktorá by bola zastúpená v Národnom fronte, mala by právo navrhovať kandidátov do NV, SNR i NZ. V tomto prípade by mal mať Klub svoje krajské a okresné orgány ako i miestne organizácie. Otvorená je pravda otázka, či pri takomto širokom ponímaní by nemal byť názov Klub poľnohospodárov nahradený iným príliehavejším.

Druhá skupina zastáva názor, že Klub by mal byť spoločensko-záujmovou organizáciou, ale s užším poslaním. Jeho funkcia by sa mala obmedzovať na odborársko-ochranársku a na osvetovo-vzdelávaciu činnosť. V tomto prípade by mal Klub svoje členstvo vo forme odborových organizácií a podobne ako ony mal by svoje orgány v krajoch i okresoch.

Z diskusie v prípravnom výbore

JIBOR BOHDANOVSKÝ, poslanec SNR: Keby bol Klub uplynulých 11 mesiacov pracoval, na čom sme sa dohodli, mohli sme mať fungujúcu organizáciu a skúseností, ktoré sme dnes mohli posúdiť a doporučiť ich v celej republike. Práve preto, že sme si už v Klube mnohé veci ujasnili, mohli by sme ísť rýchlejšie dopredu. Navrhujem pokračovať v čom sa prestalo.

Ing. A. BAK, redaktor Pravdy: Treba urýchliť založenie Klubu, na stanovách netreba takmer nič meniť. Treba doplniť iba otázku zahraničných stykov, ktorá bola tiež jednou zo zámienok pre zastavenie Klubu.

JOZEF GÉCI, riaditeľ hydinárstva: Treba prijať zásadu, že dnešné predsedníctvo poveruje užšie vedenie prípravného výboru účasťou na komisii SNR pre poľnohospodárstvo a výživu s tým, aby komisia SNR legalizovala existenciu Klubu poľnohospodárov so štatútom, ktorý už bol vypracovaný.

Ing. JOZEF KRIŠTOFIČIN, OPZ Nitra: Navrhujem, aby Klub pokračoval tam, kde pred 11 mesiacmi prestal. Nech vypracuje zásady práce a stanovy. Dnes budú tieto zásady mimoriadne potrebné, aj keď boli v minulosti kritizované. Klub by mal byť súčasťou poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu a nesmieme dopustiť, aby bol niečím odtrhnutý, nejakým článkom vedľa.

Ing. EMIL FILO, predseda JRD Púchov: Hovorím tu za tých „najspodnejších". Vidím dve stránky problému. Prvou je doriešiť otázky Klubu. Súhlasím, aby sme túto organizáciu urýchlene založili, ale nesmieme založiť niečo, čo by bolo odtrhnuté od záujmovej organizácie, ktorá sa bude musieť vytvoriť. Navrhujem doplniť stanovy Klubu tak, aby Klub prevzal v jednotlivých okresoch lesopoľnohospodárske technické spoločnosti, ktoré sú mŕtvym článkom, hoci tam družstvá dávajú tisíce Kčs ročne a nevieme za čo. Bolo by dobré, aby Klub bol organizáciou, ktorej tajomník by mohol byť pri združení. Navrhujem rozšíriť Klub a jeho pôsobnosť až na jednotlivé okresy.

JÁN MARCELLY, riaditeľ ĽiKo: Treba dať Klubu zaujímavú náplň, pritiahnuť k nemu čo najširšie masy, pravda je otázkou, či slovo Klub je prítažlivé pre dedinu. Ono je udomácnené pre niektoré činnosti v športe. Pre organizáciu, ktorú vytvárame by bolo treba iného označenia.

Ing. V. MRÁZ, predseda prípravného výboru Klubu: Klub by nemal mať za cieľ prevziať hospodárske záujmy podnikov, ale postaviť družstevníctvo na úroveň potrieb v celom hospodárstve. Ide nám o záujmovú organizáciu. Iné je Klub a iné hospodárska organizácia. Klub by mohol ovplyvňovať hospodársku organizáciu, mal by sa aktívne zúčastňovať na príprave aj tvorbe hospodárskych orgánov. Pritom však nesmieme zabúdať na dobrovoľnosť členstva v našej organizácii. Nesmieme zabúdať, že ľudia potrebujú aj ochranársku organizáciu na presadzovanie svojich záujmov.

* * *

Ďalšie hlasy, ktoré na prípravnom výbore odznelí a ktoré sa dotýkajú hospodársko-záujmovej organizácie uverejníme v niektorom z ďalších čísiel.

Štefánik žije v srdci národa

Ďalšie ohlasy čitateľov ku knihe dr. Holotíka „Štefánikovská legenda a vznik ČSR"

Uverejňujeme z množstva listov, ktoré nám posielajú čitatelia k prípadu dr. Holotíka a jeho nechutnej knihy „Štefánikovská legenda a vznik ČSR", niekoľko ďalších úryvkov, ktoré jednoznačne ukazujú, že Štefánik žije hlboko v srdci národa, ktorý si nedá poškvrniť jeho pamiatku všelijakými holotíkovcami.

Článok „Brániť Holotíka — alebo pravdu?" zaujal aj mnohých historikov u nás na východnom Slovensku. Dokonca sa zaoberali vecou aj na niektorých členských schôdzach MO SPB. Mňa osobne ako historika sa Holotíkova kniha tak dotkla, že som už pomýšľal vystúpiť zo Slovenskej historickej spoločnosti, ktorej som riadnym členom. Na Pittsburgskej univerzite sú o Štefánikovi prístupné oveľa objektívnejšie dokumentačné materiály, ako u nás v našej akadémii vied — a tam som ich preštudoval, keď som bol v roku 1966 na študijnej ceste v USA. Tiež sa čudujem tomu, že pracovníci Historického ústavu SAV sa tak neobjektívne stavajú k tejto veci; bránia Holotíka a nie pravdu. Nech dr. Holotík urobil čokoľvek, ale knihou „Štefánikovská legenda a vznik ČSR" sa úplne „zhodil". Podľa môjho názoru, ak je dr. Holotík seriózny človek, už mal z funkcie odstúpiť a nekomplikovať situáciu. Takého názoru sú i mnohí ďalší historici, s ktorými som hovoril.

Prom. historik Ján Dudík,
profesor SVŠ, Sobrance

* * *

Štefánik bol, je a bude vždy v očiach a v srdciach slovenského ľudu slovenským národným hrdinom, či sa to niekomu Holotíkovcom páči alebo nie. Vieme, že ak by nebolo Masaryka a Štefánika, nikdy by nebola vznikla ČSR, a tak by nebolo ani terajšieho socialistického Československa. A preto slovenský národ — či už komunisti alebo bezpartajní — si bude pamiatku dr. M. R. Štefánika vždy vysoko vážiť a s piétou sa budeme klaňať pri jeho mohyle na Bradle.

Michal Baník,
člen JRD, Španie Pole

* * *

Vážený súdruh Holotík! Vašou obranou, uverejnenou v Roľnických novinách 20. III. 1968, ste len potvrdili vašu snahu o prekrúcanie histórie o bojovníkoch za oslobodenie prvej ČSR pred päťdesiatimi rokmi. Z vašej obrany, z vašej odpovede súdruhovi Inoveckému priam kričí vaša neobjektívnosť, jednostrannosť v znalosti dejín o Štefánikovi, aj keď sa odvolávate na dokumentačný materiál.

Vám zase, vážená redakcia, vďačím čitateľia všetkých vrstiev za pútavé a úprimné články, vďačím tiež súdruhovi Inoveckému, ktorý tak objektívne osvetlil charakter súdruha Holotíka pri očierňovaní nášho legendárneho hrdinu, čo veľmi pobúrilo širokú verejnosť. Váš denník vďaka tomu ide priam na dračku.

Ivan Lachovský, Púchov

* * *

Dr. Holotík špiní vo svojej knihe pamiatku Štefánika. Ja Štefánika poznám z pobytu v légiách v Taliansku, a viem, že to bol veľký človek, verný syn slovenského národa. Mal pred sebou veľkú kariéru. Mohol zostať v ktoromkoľvek štáte a mohol sa mať hmotne veľmi dobre, ale jemu šlo o to, aby pomohol oslobodiť slovenský národ z poroby Maďarov a Nemcov.

Michal Letko,
Vadovce, okr. Trenčín

* * *

Nemám skúsenosti a erudíciu profesionálov. No po uverejnení materiálov o Holotíkovej knihe mi postačili dva dni, aby som si utvoril ucelenejší úsudok o danej téme preštudovaním starších, momentálne mi dostupných autorov (Písecký, Bokes, Janin). Je zaujímavé, že odborníkom niekedy treba päť rokov „práce", kým sa im podarí históriu poriadne zošmudlovať a zo zaslúžilého diplomata, vedca, rodoverného Slováka urobiť zapredaného agenta imperializmu alebo beznárodného kozmopolitu, čo im však neprekáža vzápätí spraviť z neho buržoázneho nacionalistu!

Kto môže prinútiť historika, ktorého základným morálnym aj pracovným príkazom je naprostá objektívnosť, aby z dejinných faktov vyvodil falzifikát? Natíska sa odpoveď: toto nemožno urobiť na rozkaz, to možno urobiť len na objednávku. Rád by som položil dr. Holotíkovi otázku, čo mu ponúkol „zákazník" ako protihodnotu? Doktorát, čestný doktorát, alebo hádam aj riaditeľské kreslo? Je vecou našich nekompromitovaných historikov, aby dovideli rehabilitáciu generála M. R. Štefánika do konca. Na druhej strane treba preveriť nekompromisného vyšetrovateľa (odporúčam do pozornosti príslušným ustanovizniam), aby zistil, za aké dizertačné práce boli u nás za posledných dvadsať rokov udeľované doktoráty a koľko asi ich bolo vydaných neprávom.

Ing. Igor Adamovič,
Bratislava

* * *

Národ žiada, nech prehovoria kompetentnejší svedkovia, než je dr. Holotík, staloční odborníci a príslušní činitelia. Nech prehovorí príslušné ustanovizne, reprezentujúce slovenský národ! Nech prehovorí Matica slovenská! Mám tiež otázku: Čo sa stalo s pamätnosťami z bývalého Štefánikovho oddelenia Národného múzea v Martine, prípadne aj s ďalšími? Čo sa zachovalo z pamätihodností na M. R. Štefánika v jeho rodnom dome na Košariskách (ktoré sa údajne mali stať zánikovou obcou)?

Rudolf Rajský, Piešťany

* * *

Ladislav Lehocký z Likavky-Ružomberka apeluje na dr. Holotíka, aby, keď už nemá ani toľko slušnosti, aby odvolal nepravdy, ktoré popísal o Štefánikovi — odišiel z miesta riaditeľa Historického ústavu a nešpinil dobré meno SAV.

Naša redakcia dostala aj niekoľko anonymných listov, v ktorých píšatelia odsudzujú Holotíkovu knihu o Štefánikovi a plne podporujú stanovisko našej redakcie. Žiaľ, anonymné príspevky neuverejňujeme. **(ln)**

ROĽNÍCKE NOVINY, 12. apríla 1968, str. 4. 20/109/XI